

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเรื่องวาทกรรม
2. แนวคิดเรื่องรูปร่างและร่างกาย

1. แนวคิดเรื่องวาทกรรม

- ความหมายของวาทกรรม

มิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault 1926 -1984) นักคิดในสำนักหลังโครงสร้างนิยมชาวฝรั่งเศส ได้กล่าวถึง “วาทกรรม” ไว้ว่า วาทกรรม หมายถึงระบบและกระบวนการในการสร้างการสถาปนา (Constitute) อัตลักษณ์ (Identity) และความหมาย (Significance) ให้กับสรรพสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่ภายในสังคม ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของความรู้ ความจริง อำนาจหรือแม้กระทั่งตัวตนของเราเอง นอกจากนี้แล้ว วาทกรรมยังทำหน้าที่ตรึงสิ่งที่สร้างขึ้นให้ดำรงอยู่และเป็นที่ยอมรับของสังคมในวงกว้าง ในขณะที่เดียวกันนั้นเอง วาทกรรมยังทำหน้าที่เก็บกดหรือปิดกั้นไม่ให้อัตลักษณ์และความหมายของบางอย่างเกิดขึ้น หรือไม่เช่นนั้นวาทกรรมก็ทำให้อัตลักษณ์และความหมายของบางอย่างที่ดำรงอยู่แล้วในสังคมกลับเลือนหายไปพร้อม ๆ กันด้วย (อ้างถึงในไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร,2543)

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2543) ได้อธิบายความหมายของวาทกรรมเพิ่มเติมจากทัศนะของฟูโกต์ว่า วาทกรรมเป็นมากกว่าภาษา คำพูด หรือการตีความ ภาวปฏิบัติจริงของวาทกรรม (Discursive Practice) จะรวมเอาจารีตปฏิบัติ ความคิด ความเชื่อ และสถาบันต่าง ๆ ในสังคมเข้ามายึดโยงเกี่ยวข้องกันไว้ด้วย

ด้วยเหตุนี้เอง ในทัศนะของฟูโกต์วาทกรรมจึงแยกไม่ออกจากเรื่องของอำนาจและความรุนแรง หมายความว่า กระบวนการสร้างอัตลักษณ์และความหมายนั้นเป็นเรื่องของการใช้อำนาจและความรุนแรงสอดแทรกเข้าไปบังคับยึดเยียดให้เป็นของวาทกรรมชุดหนึ่ง ขณะเดียวกันวาทกรรมชุดดังกล่าวก็จะเก็บกด บดบัง ปิดกั้น ขจัด หรือทำลาย เพื่อไม่ให้สิ่งที่แตกต่างไปจากอัตลักษณ์และความหมายของสิ่งที่วาทกรรมนั้น ๆ สร้างขึ้นมา ซึ่งเป็นสิ่งที่มากกว่าที่จะเป็นเรื่องของการผูกติดกันอย่างเหนียว

แน่นของคุณสมบัติเฉพาะ (Attributes) บางอย่างในตัวของสิ่งเหล่านั้นเองที่ทำให้เป็นอยู่อย่างที่เราเข้าใจกัน เช่น เรื่องของสรีระทางเพศกับความเป็นผู้ชายหรือผู้หญิง เรื่องของสีผิวกับการเป็นคนขาวหรือคนดำ สิ่งเหล่านี้คือจารีตปฏิบัติและกฎเกณฑ์ของสังคมในรูปของวาทกรรม และภาคปฏิบัติการจริงของวาทกรรมในเรื่องนั้น ๆ ต่างหากที่เข้ามาเป็นตัวกำหนดอัตลักษณ์และความหมายให้เกิดขึ้น ดังนั้น อัตลักษณ์ และความหมายจึงมีลักษณะลื่นไหล เปลี่ยนแปลงไปตามวาทกรรมที่สร้างขึ้นมา ไม่แน่นอนตายตัว

ดังนั้น วาทกรรมของฟูโกต์จึงเป็นเรื่องของอำนาจและความรุนแรงที่แสดงออกมาในรูปของภาคปฏิบัติจริงของวาทกรรมในสังคม ซึ่งการผลิตวาทกรรมนั้นจะถูกควบคุม คัดสรร จัดระบบ และแจกจ่ายภายใต้กฎเกณฑ์ชุดหนึ่ง โดยมีแหล่งที่สร้างกฎเกณฑ์ที่สำคัญในสังคมก็คือ "อำนาจ" (Power) โดยภาพรวมแล้วเราคงปฏิเสธไม่ได้ว่าคนส่วนใหญ่ในสังคมมักจะมองว่า "อำนาจ" กับ "ความรู้" เป็นเรื่องที่ไม่เกี่ยวข้องกันเลย เนื่องจากเข้าใจว่า "ความรู้" ควรจะเป็นเรื่องของข้อเท็จจริงและความจริง รวมทั้งเป็นสิ่งที่ควรจะปลอดจากคุณค่า อคติและความลำเอียงใด ๆ แต่ "อำนาจ" ในทัศนะของฟูโกต์นั้นไม่ใช่อำนาจในรูปแบบดิบ อย่างเช่น การใช้กำลังเข้าบังคับ แต่เป็นอำนาจที่ได้รับการขัดฟอกจนขาวสะอาดและอยู่ในรูปของ "ความรู้" (Knowledge) และเป็นความรู้แบบเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน เช่น วิทยาศาสตร์ แพทยศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ ด้วยเหตุนี้เองการดำรงอยู่และเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปของ "อำนาจ" นั้นก็เนื่องมาจากว่ามันสามารถปกปิดธาตุแท้ของตัวเองได้ ดังนั้น ความสำเร็จของอำนาจจึงอยู่ที่ความสามารถในการปิดบังอำพราง กลไกการทำงาน ซึ่งกลไกที่สำคัญในการทำงานของอำนาจนั้นไม่ใช่เป็นเรื่องของตัวบทกฎหมายอย่างที่คนทั่วไปเข้าใจกัน แต่กลับกลายเป็นเรื่องของกฎเกณฑ์จารีตปฏิบัติต่าง ๆ ในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งกฎเกณฑ์และจารีตปฏิบัติของบรรดาผู้เชี่ยวชาญทั้งหลายในรูปของวาทกรรมเฉพาะหรือวาทกรรมทางวิชาการที่ว่าด้วยเรื่องนั้น ๆ

นอกจากนี้ นิธิ เอียวศรีวงศ์ นักสังคมศาสตร์ได้ให้คำอธิบายของวาทกรรมว่า "คำอธิบายของสังคมเป็นวาทกรรม ซึ่งก็คือการโยงใยข้อเท็จจริงที่สลับซับซ้อนที่สุด เป็นข้อเท็จจริงทุกด้านที่สังคมนั้นรู้ไม่ว่าจะเป็นการแพทย์ วิทยาศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ปรัชญา ภาษา วรรณคดี ฯลฯ เป็นองค์ความรู้ของสังคม วาทกรรมเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมา เช่นเดียวกับองค์ความรู้ก็เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมา คนทุกคนตกอยู่ใต้อำนาจของวาทกรรมหนึ่ง ๆ ทั้งสิ้น เพราะโลกภายนอกสัมพันธ์กันอย่างนี้ เราจึงควรมีสถานะอย่างนี้" (อ้างถึงใน วิไล สมพันธ์, 2536)

ในทำนองเดียวกัน ธเนศ วงศ์ยานนาวา (2532) ได้อธิบายความหมายของวาทกรรมเอาไว้ว่า “ภายใต้ระเบียบวิธีการจัดการที่เกี่ยวกับความจริงนี้มีกลไกที่จะทำให้สามารถแยกแยะได้ว่าประโยค ความรู้ใดถูก ประโยคความรู้ใดผิด ลักษณะของกฎเกณฑ์ทางภาษาที่ผลิตประโยคความรู้ชุดหนึ่งที่ จัดกลุ่มผิดกลุ่มถูกไว้นั้น เรียกว่า ดิสคอร์ด (Discourse) ซึ่งคุณลักษณะที่มีเอกภาพของดิสคอร์ดมีได้ ขึ้นอยู่กับความหมายหรือความตั้งใจของผู้ใช้ภาษาแต่ประการใด แต่ขึ้นอยู่กับระบบตรรกภาษาในดิสคอร์ดนั่นเอง อย่างไรก็ตาม มิได้ขึ้นอยู่กับกฎเกณฑ์ของดิสคอร์ดแต่เพียงอย่างเดียว “การปฏิบัติการ ดิสคอร์ด” นั้นยังต้องมีความสัมพันธ์กับสถานการณ์และบทบาทของผู้นำเสนอความจริงด้วยว่าผู้นำเสนอ ความจริงนั้นมีสถานการณ์ในสังคมเป็นอย่างไร” (อ้างถึงในวิไล สมพันธ์, 2536)

นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการอีกหลายท่านที่ได้ให้คำอธิบายความหมายของวาทกรรม ซึ่งสรุปได้ ว่า “วาทกรรม” หมายถึงภาษาที่ถูกนำมาใช้ โดยมีนัยยะว่าผู้คนในสังคมต้องทำตามที่วาทกรรม กำหนดซึ่งยากที่จะหลีกเลี่ยง โดยในที่นี้ภาษาที่ใช้กันในชีวิตประจำวันไม่ได้มีความหมายเพียงแค่การ พูดหรือการเขียนเท่านั้น “พฤติกรรม” ของคนก็น่าที่จะถือว่าเป็น “ภาษา” ชนิดหนึ่งได้เช่นกัน

- การวิเคราะห์วาทกรรม (Discourse Analysis)

ในการวิเคราะห์วาทกรรมของฟูโกต์ ก็คือ การพยายามศึกษาและสืบค้นกระบวนการ ขั้นตอน การลำดับเหตุการณ์ และรายละเอียดปลีกย่อยต่าง ๆ ในการสร้างอัตลักษณ์และความหมายให้กับสิ่ง ที่ห่อหุ้มเราอยู่ในรูปของวาทกรรมและภาคปฏิบัติการของวาทกรรมว่าด้วยเรื่องนั้น ๆ ว่ามีความเป็นมา อย่างไร มีการต่อสู้ช่วงชิงการนำ (Hegemony) ในการกำหนดกฎเกณฑ์ว่าด้วยเรื่องนั้น ๆ อย่างไรบ้าง มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับบุคคล สถาบัน สถานการณ์ เหตุการณ์อะไรบ้าง และผลกระทบที่เกิดขึ้นกับ การสร้าง รวมไปถึงการเก็บกดหรือปิดกั้นสิ่งเหล่านี้ของวาทกรรมมีลักษณะอย่างไร ดังนั้น ในตัวของ วาทกรรมจึงมีอำนาจอยู่ด้วย และอำนาจแห่งวาทกรรมมีแนวโน้มจะตอกย้ำความสัมพันธ์ทางอำนาจ ที่ดำรงอยู่แต่เดิมแล้ว โดยเฉพาะถ้าวาทกรรมนี้ถูกเรียกว่า “วาทกรรมกระแสหลัก” (Dominant Discourse) วาทกรรมที่ก้าวขึ้นมาท้าทายวาทกรรมชนิดแรกก็จะเรียกว่า “วาทกรรมทวนกระแส” (Counter Discourse)

หัวใจของการวิเคราะห์วาทกรรมอยู่ที่การพิจารณาค้นหาว่า ด้วยวิธีการหรือกระบวนการที่สิ่ง ต่างๆ ในสังคมถูกทำให้กลายเป็นวัตถุเพื่อการศึกษาก่อนหรือเพื่อการพูดถึงของวาทกรรมซึ่งก็คือภาคปฏิบัติ การจริงของวาทกรรมนั่นเอง ภาคปฏิบัติการจริงของวาทกรรมที่ฟูโกต์ให้ความสนใจนั้นไม่ใช่เป็น

ภาคปฏิบัติการของวาทกรรมโดยทั่ว ๆ ไปในชีวิตประจำวัน แต่เป็นภาคปฏิบัติของของวาทกรรมเฉพาะด้านที่สำคัญ ๆ ในสังคมนั้นก็คือวาทกรรมของบรรดาผู้เชี่ยวชาญในแขนงวิชาต่าง ๆ ภาคปฏิบัติการของวาทกรรมจะเป็นตัวกำหนดขอบเขตของสิ่งที่พูด สิ่งที่ศึกษาว่าจะพูดอย่างไร พูดเรื่องอะไร ใครเป็นผู้พูด จึงจะได้ความหมายสื่อสารกันรู้เรื่องและเป็นที่ยอมรับในสังคม นอกจากนี้ภาคปฏิบัติของวาทกรรมยังได้สถาปนาผู้พูดให้มีอำนาจหรือความชอบธรรมในการพูดเรื่องนั้น ๆ อีกด้วย เช่น แพทย์ มีอำนาจหรือความชอบธรรมในการตรวจร่างกายและวินิจฉัยโรคของผู้ป่วย แต่อย่างไรก็ตาม ไม่ได้หมายความว่าผู้พูดจะสามารถพูดอะไรก็ได้หรือมีอิสระเสรีในการพูดตามใจปรารถนา ทั้งนี้ผู้พูดจะต้องพูดภายใต้กฎเกณฑ์ของวาทกรรมว่าด้วยเรื่องนั้น ๆ สำหรับการวิเคราะห์วาทกรรม มนุษย์ในฐานะผู้พูดจึงทำหน้าที่เป็นเพียง "ร่างทรง" หรือผู้ที่ปฏิบัติตาม ตोकย้า ผลิตซ้า กฎเกณฑ์ของสิ่งที่พูดมากกว่า การคิดค้นหรือสร้างสรรค์ขึ้นมาใหม่ ดังนั้น วาทกรรมจึงเป็นตัวกำหนดกฎเกณฑ์ว่าใครจะเป็นผู้พูด พูดอะไร พูดเมื่อไร และพูดอย่างไร ซึ่งประโยคคำพูดเดียวกันหากพูดโดยบุคคลที่มีฐานะทางสังคมแตกต่างกัน ต่างโอกาส ต่างสถานที่ ความหมายก็จะไม่เหมือนกัน ประเด็นของการวิเคราะห์วาทกรรมนั้นไม่ได้อยู่ที่ว่าคำพูดนั้น ๆ เป็นจริงหรือเป็นเท็จ ซึ่งสรุปแล้วก็คือ วาทกรรมไม่ใช่เป็นเพียงผลลัพธ์ที่เกิดจากการต่อสู้เพื่อเปลี่ยนแปลงระบบของการครอบงำ แต่วาทกรรมในตัวของมันเองนั้นคือการต่อสู้และครอบงำ (อ้างถึงไนไชยรัตน์ เจริญสินโอฟาร, 2543)

Teen A. Van Dijk (1997) กล่าวว่าการศึกษาวาทกรรมเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษา การสื่อสาร ปฏิกริยาโต้ตอบ สังคมและวัฒนธรรม หมายความว่าการศึกษาวาทกรรมจำเป็นต้องศึกษาการใช้ภาษาในการสื่อสาร ซึ่งภาษานั้น ๆ ล้วนแล้วแต่มีบริบทต่าง ๆ เข้ามาเกี่ยวข้องอยู่เสมอ

แม้ว่าการวิเคราะห์วาทกรรมจะเกี่ยวข้องกับภาษา แต่ไม่ได้หมายความว่าวิเคราะห์ไปที่ภาษาอย่างเดียว แต่ยังต้องศึกษาถึงบริบทของการติดต่อสื่อสาร ซึ่งประกอบไปด้วยใครกำลังติดต่อกับใคร ทำไม และอยู่ในสถานการณ์และสังคมแบบใด ผ่านสื่อประเภทใด และมีความเกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมอย่างไร ทั้งนี้เนื่องจากตัวบทและบริบทมีความสัมพันธ์กันเพราะตัวเนื้อหาจะเกิดขึ้นได้นั้นจำเป็นต้องถูกสร้างขึ้นโดยบริบท ซึ่งความหมายของบริบทในที่นี้คือปัจจัยทางด้านสังคม วัฒนธรรม การเมืองหรือสภาพแวดล้อม

วาทกรรมจะพรรณนาถึงปรากฏการณ์ รวมทั้งอธิบายความสัมพันธ์ของสิ่งที่ต้องการศึกษาอย่างละเอียด ดังนั้น จึงจำเป็นต้องใส่ใจในรายละเอียดและศึกษากระบวนการผลิตเนื้อหาและบริบททางวัฒนธรรมและสังคมควบคู่กันไปเพื่อดูว่าตัวบทหรือเนื้อหาทำงานอย่างไร ซึ่งจะให้เห็นความสัมพันธ์ของภาษาและองค์ประกอบต่าง ๆ การศึกษาบริบทจะทำให้การวิเคราะห์นั้น ๆ มีจุดมุ่งหมายที่แน่ชัดและทราบที่มาของตัวเนื้อหา

- การวิเคราะห์วาทกรรมสื่อ

Norman Fairclough (1995) ได้วิเคราะห์วาทกรรมสื่อ (Media Discourse) โดยการวิเคราะห์วาทกรรมตามแนวคิดของ Fairclough จะต้องประกอบไปด้วยองค์ประกอบที่สำคัญ 2 ประการ คือ

1. วิเคราะห์สภาพการณ์ในการสื่อสาร (Analysis of Communicative Events) เป็นการวิเคราะห์เพื่อศึกษาถึงคุณสมบัติของวาทกรรม โดยอธิบายว่าเหตุการณ์การสื่อสารจะประกอบด้วยมิติ 3 ประการ ได้แก่ ตัวบท (Text) ปฏิบัติการวาทกรรม (Discourse Practice) และปฏิบัติการด้านสังคมวัฒนธรรม (Sociocultural Practice) ดังนั้น การวิเคราะห์วาทกรรมของเหตุการณ์สื่อสารใด ๆ จึงหมายถึงการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างมิติทั้ง 3 ดังกล่าว

1.1 ตัวบท (Text) ในที่นี้คือ ภาษาที่ใช้ในการสื่อสาร ทั้งที่เป็นวัจนภาษาและอวัจนภาษา การวิเคราะห์ตัวบท ซึ่งตัวบทตามความหมายที่ Fairclough เสนอไว้หมายถึง ตัวบทที่เป็นภาษาเขียนและภาษาพูด รวมทั้งจะอยู่ในรูปของภาษาพูดทางสื่อวิทยุหรือที่มีภาพประกอบ อย่างเช่นภาษาพูดทางสื่อโทรทัศน์ ดังนั้น การวิเคราะห์ตัวบทจึงอาจหมายถึงการวิเคราะห์ทั้งในแง่ของความหมายหรือรูปแบบของตัวบท ซึ่งการวิเคราะห์ตัวบทจะมีประเด็นหลักอยู่ 3 ประเด็นด้วยกัน คือ

- วาทกรรมนำเสนออะไรสู่สภาพสังคม (คตินิยม) และเกิดผลอย่างไร ซึ่งการนำเสนอในที่นี้คือ การนำเสนอเกี่ยวกับความคิด ระบบความรู้ ความเชื่อให้กับสังคม ซึ่งเป็นการชี้ให้เห็นถึงสภาพความเป็นจริงของสังคมในขณะนั้น นอกจากนี้ยังวิเคราะห์ในแง่ที่ว่าการนำเสนอดังกล่าวก่อให้เกิดผลทางสังคมอย่างไร และมีเหตุผลใดในการเลือกนำเสนอประเด็นดังกล่าว ทั้งนี้เพื่อที่จะเข้าใจในตัวบทมากขึ้น เนื่องจากตัวบทและบริบทต่างมีความสัมพันธ์กัน เพราะสิ่งที่ตัวบทนำเสนอย่อมส่งผลกระทบต่อบริบทด้วย

- วาทกรรมสร้างลักษณะเฉพาะหรืออัตลักษณ์อะไรให้สังคม ทั้งนี้เพื่อศึกษาว่าตัวบทหรือตัวภาษาสามารถสร้างลักษณะเฉพาะอะไรผ่านสื่อ เพื่อให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของตัวบทที่มีต่อบริบททางสังคม เช่น สถานภาพ บทบาท เป็นต้น

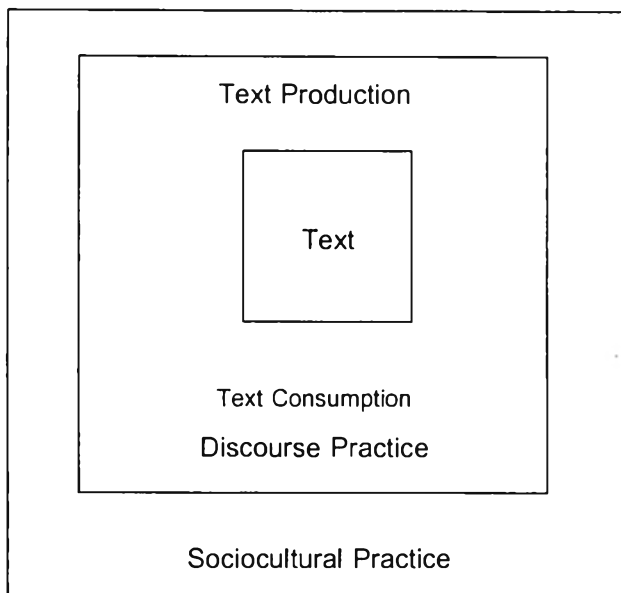
- เนื้อหาของวาทกรรมแสดงถึงความสัมพันธ์ใด โดยพิจารณาจากความสัมพันธ์ระหว่างผู้สร้างวาทกรรมกับผู้รับวาทกรรมและความสัมพันธ์ระหว่างสื่อกับสถาบันสังคม ความสัมพันธ์ที่แฝงอยู่ในตัวเนื้อหา สามารถบ่งบอกได้ว่าวาทกรรมนั้น ๆ มีอิทธิพลอย่างไรกับสังคม ถ้าหากเนื้อหาของวาทกรรมแสดงถึงความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิด โอกาสที่ผู้รับสารจะเกิดปฏิสัมพันธ์กับตัวบท และมีผลมายังผู้ส่งสารก็เกิดได้ง่ายขึ้น

1.2 การปฏิบัติการทางวาทกรรม (Discourse Practice) เป็นอีกมิติหนึ่งของเหตุการณ์สื่อสารที่สามารถวิเคราะห์ได้ทั้งในแง่ของกระบวนการผลิตบท (Text Production) ว่าเกิดขึ้นได้อย่างไร นำเอาบริบททางสังคมไม่ว่าจะเป็นลักษณะทางสังคม วัฒนธรรม มาสร้างเป็นวาทกรรมได้อย่างไร และมีการถ่ายทอดออกมาอย่างไร อีกทั้งยังให้ความสนใจกับการวิเคราะห์การบริโภคตัวบท (Text Consumption) รวมทั้งช่องทางการสื่อสารซึ่งจะเห็นได้ชัดในสื่อสารมวลชนประเภทต่างๆ โดยสามารถวิเคราะห์ได้จาก

- สถานการณ์ในการสื่อสารมีผลต่อแบบแผนการใช้ภาษาอย่างไร
- ผลที่เกิดจากแบบแผนการใช้ภาษาช่วยในการสร้างขอบเขต ความสัมพันธ์ และโครงสร้างอย่างไร

1.3 การปฏิบัติการทางสังคมวัฒนธรรม (Sociocultural Practice) หมายถึง สภาพแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมที่แวดล้อมเหตุการณ์การสื่อสารนั้นอยู่ ซึ่งปฏิบัติการทางสังคมวัฒนธรรมนี้สามารถพิจารณาได้ทั้งในแง่การเมือง เศรษฐกิจและวัฒนธรรม

ดังนั้นการวิเคราะห์วาทกรรมของเหตุการณ์สื่อสาร สามารถอธิบายได้ดังภาพ คือ

ภาพที่ 2: แสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวบท, ปฏิบัติการทางวาทกรรมและปฏิบัติการทางสังคม วัฒนธรรม

ดังนั้นตามกรอบแนวคิดข้างต้น ปฏิบัติการวาทกรรมเป็นสิ่งเชื่อมโยงระหว่างตัวบทกับปฏิบัติการทางสังคมวัฒนธรรม กล่าวคือตัวบทและสภาพแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมต่างมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน โดยตัวบทอาจถูกกำหนดโดยสภาพแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมโดยผ่านทางปฏิบัติการวาทกรรม ในขณะที่เดียวกันตัวบทเองก็อาจมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมด้วยเช่นกัน

2. วิเคราะห์แบบแผนการใช้ภาษา (Analysis the Order of Discourse) เพื่อศึกษาถึงความสัมพันธ์ของวาทกรรม สำหรับการวิเคราะห์แบบแผนการใช้ภาษานี้เป็นการวิเคราะห์ลักษณะและประเภทของวาทกรรมว่าอยู่ในลักษณะใด รูปแบบใด โดยแยกออกเป็น 2 ประเด็น คือ

2.1 ความสัมพันธ์แบบตัวเลือก (Choice Relation) เป็นการวิเคราะห์ว่าเหตุใดสื่อถึงนำเสนอรูปแบบการใช้ภาษาในลักษณะดังกล่าว เพราะสื่อแต่ละประเภทต่างก็มีลักษณะต่างกัน ดังนั้น การใช้ภาษาการนำเสนอที่ไม่เหมือนกันจึงเป็นสิ่งที่ควรพิจารณาศึกษา เพราะจะทำให้เข้าใจวาทกรรมมากขึ้น

2.2 ความสัมพันธ์แบบโยงใย (Chain Relation) เป็นการวิเคราะห์ว่าสภาพการณ์ในการสื่อสารของสื่อมีความเกี่ยวโยงกับเหตุการณ์ในสื่ออย่างไร และเกิดผลกระทบอย่างไร หรือวาทกรรมที่สร้างขึ้นมามีความต่อเนื่องโยงใยซึ่งกันและกันในลักษณะใด ซึ่งเป็นลักษณะของการหาความสัมพันธ์ที่เกิดในวาทกรรม เช่น สภาพการณ์ในสังคมมีผลก่อให้เกิดเหตุการณ์ในการสื่อสารอย่างไร

ดังนั้น การวิเคราะห์วาทกรรมจึงเป็นลักษณะของการศึกษาความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบระหว่างตัวบท บริบท และกระบวนการสร้างตัวบท ซึ่งการจะเข้าใจบริบทดังกล่าวได้นั้น การมีภูมิหลัง หรือมีประสบการณ์ร่วม หรือมีความรู้ในบริบทนั้น ๆ เป็นอย่างดีล้วนเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง โดยส่วนใหญ่พบว่าบริบทดังกล่าวมักจะนำมาจากสภาพสังคม - วัฒนธรรมในช่วงเวลานั้น ๆ

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงนำแนวคิดเรื่องวาทกรรมและการวิเคราะห์วาทกรรมมาใช้เพื่อวิเคราะห์ว่าผู้ผลิตรายการโทรทัศน์สำหรับสตรีมีการให้ความหมายเรื่องความอ่อนความผอมไว้อย่างไรบ้าง และมีกระบวนการสร้างวาทกรรมเรื่องความอ่อนความผอมอย่างไร รวมทั้งเพื่อศึกษาว่ากระบวนการสร้างวาทกรรมและการสร้างความหมายในเรื่องความอ่อนความผอมนั้นมีความสัมพันธ์กับบริบทแวดล้อมทางสังคม-วัฒนธรรมหรือไม่ อย่างไร

2. แนวคิดเกี่ยวกับรูปร่างและร่างกาย

- ประวัติศาสตร์เรื่องรูปร่าง

เพื่อที่จะทำให้เกิดความเข้าใจในการนำเสนอผลการวิจัยมากขึ้น ผู้วิจัยจึงขอนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับคติความเชื่อในเรื่องของรูปร่าง โดยเริ่มตั้งแต่ยุคสมัยที่สื่อมวลชนยังไม่มีบทบาทหรือมีบทบาทน้อยสืบเนื่องมาจากกระทั่งยุคสมัยปัจจุบันที่สื่อมวลชนได้เข้ามามีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมมากขึ้น ทั้งนี้เพื่อต้องการสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของบริบททางสังคมในแต่ละช่วงเวลา

และการเปลี่ยนผ่านของแต่ละยุคสมัยว่ามีปัจจัยแวดล้อมใดบ้างที่มีอิทธิพลและมีผลกระทบต่อค่านิยมในเรื่องรูปร่าง

คตินิยมเรื่องรูปร่างในสังคมตะวันตก

เริ่มต้นจากในสมัยกรีก (Greek age) เป็นยุคสมัยที่ผู้คนให้ความสำคัญและนิยมชมชอบที่จะไปพบปะสังสรรค์กันตามที่สาธารณะต่าง ๆ ด้วยเหตุผลหลากหลายประการไม่ว่าจะเป็นการพบปะเพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดีต่อกัน หรือเพื่อแลกเปลี่ยนทัศนคติความคิดเห็นซึ่งกันและกันตามครรลองของสังคมแบบประชาธิปไตย จากค่านิยมดังกล่าวจึงส่งผลให้คนในสมัยนั้นให้ความสำคัญและความเอาใจใส่ในการดูแลตัวเอง โดยเฉพาะการใส่ใจกับเรื่องอาหารการกินให้ครบถ้วนและถูกต้องตามหลักโภชนาการต่าง ๆ เพื่อมุ่งหวังในเรื่อง "ความสวยงามภายนอก" ทั้งนี้โดยมีจุดประสงค์เพื่อต้องการให้ตนเองดูดีเมื่อไปปรากฏโฉมในที่สาธารณะ ดังนั้น จากหลักฐานต่าง ๆ ที่พบในสมัยกรีกส่วนใหญ่ไม่ว่าจะเป็นโปสการ์ด, รูปปั้นต่าง ๆ จึงมักเผยให้เห็นถึงรูปร่างหรือสรีระของผู้คนที่ค่อนข้างจะดูอวบอ้วน มีน้ำมีนวล ซึ่งแสดงออกให้เห็นถึงเบื้องหลังพฤติกรรมการดูแลเอาใจใส่กับการรับประทานอาหารเพื่อให้มีรูปร่างที่สวยงาม และเป็นที่ยอมรับแก่สังคม [Foucault, M (1986) อ้างจาก Bordo, S(1993)]

เมื่อก้าวเข้ามาสู่ยุคกลาง (The Middle age) การให้ความหมายของรูปร่างและร่างกายก็เปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากว่าในยุคกลางนั้นศาสนาคริสต์มีบทบาทต่อการขับเคลื่อนเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในความหมายของสรีระเป็นอย่างมาก ในสมัยนั้นเองผู้คนให้ความสำคัญกับการถือศีลอดอาหาร(fasting) เพื่อต้องการหวังผลทางด้านจิตใจมากกว่าการมุ่งหวังเพื่อความสวยงามในรูปร่างหรือเพื่อต้องการให้ดูดีในสายตาของบุคคลอื่น แนวคิดการอดอาหารดังกล่าวถือเป็นหนึ่งในบทบัญญัติของศาสนาคริสต์ที่เข้ามากำกับและครอบงำวิถีชีวิตของผู้คนในยุคกลาง ดังนั้น การถือศีลอดอาหารของคนในยุคกลางจึงไม่ได้มีความหมายถึงการอดอาหารหรือการควบคุมอาหารเพื่อให้ผอม (diet) เหมือนพฤติกรรมของคนในสังคมปัจจุบันแต่อย่างใด ซึ่งความหมายที่แท้จริงของการถือศีลอดอาหารตามแบบแผนของคริสตศาสนานั้นก็คือการดูแลร่างกายในเรื่องการรับประทานอาหารเพื่อให้ร่างกายมีความสมบูรณ์แข็งแรงอยู่เสมอจนกระทั่งเสียชีวิต เพื่อที่จะนำร่างกายนี้ออกไปบริจาคเพื่อทำบุญสร้างกุศลให้แก่ตนเองต่อไป [Bell, R(1985) อ้างจาก Bordo, S(1993)]

จนกระทั่งในยุควิคตอเรียตอนปลาย (Victorian era) ดูเหมือนว่าการประกอบสร้างความงามในเรือนร่างนั้นจะอิงกับค่านิยมของสังคมมากเป็นพิเศษ โดยเฉพาะในกลุ่มของสตรีชั้นสูงซึ่งพบได้ว่าหญิงสาวในยุคนี้ให้ความสำคัญอย่างยิ่งกับการดูแลสรีระและทรวดทรง แม้ว่าผู้คนส่วนใหญ่จะมีฐานะร่ำรวยสามารถที่จะรับประทานอาหารที่มีราคาแพงหรืออาหารชั้นดีได้อย่างไม่ลำบากนั้น แต่ในทางกลับกันผู้หญิงในสมัยวิคตอเรียกลับปฏิเสธที่จะรับประทานหรือรับประทานในปริมาณที่น้อยมาก [Walden, K. (1985) อ้างจาก Bordo, S (1993)] ทั้งนี้เนื่องจากว่าในยุคสมัยนั้นแฟชั่นเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายได้กลายมาเป็นสิ่งที่เข้ามากำกับความสนใจในเรื่องสรีระผู้หญิง เนื่องจากแฟชั่นส่วนใหญ่ที่พบในสมัยนั้นจะเป็นชุดกระโปรงแบบสู่มและผู้หญิงจำเป็นต้องใส่เครื่องรัดลำตัวที่เรียกว่าคอร์เซ็ต (Corset) ที่ทำจากวัสดุต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเหล็ก กระดุกปลาวาฬ หรือขนหางม้า (ปรีตตา เบลิม เผ่า กอนันตกุล, 2541 : 3) ทั้งนี้การนำวัสดุเหล่านี้มารัดเอาโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้มีเอวคอดกิ่วจนมีขนาดเหมือนในอุดมคติ คือ 16 นิ้วหรืออาจจะเล็กกว่านั้นซึ่งก็ขึ้นอยู่กับค่านิยมของสังคมเป็นสำคัญ ยกตัวอย่างเช่น ในประเทศออสเตรีย ขนาดของรอบเอวในอุดมคติของผู้หญิงคือ 14 นิ้ว ส่วนในประเทศอังกฤษตั้งมาตรฐานไว้ที่ 13 นิ้ว เป็นต้น

เมื่อสังคมเปลี่ยนผ่านเข้ามาสู่ยุคปลายศตวรรษที่ 19 ซึ่งเป็นช่วงหลังจากการปฏิวัติอุตสาหกรรม โดยที่เทคโนโลยีและวิถีแห่งวิทยาศาสตร์ได้เข้ามามีบทบาทและก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ มากมาย ดังนั้นเมื่อความคิดที่เป็นกระบวนการแบบวิทยาศาสตร์เข้ามาสู่สังคม จึงส่งผลให้ความคิดความเชื่อทางศาสนาคริสต์ที่เคยมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของผู้คนในยุคก่อน ๆ เสื่อมอำนาจลงจนชั้นกลางหรือพวกกฏมพิกลายเป็นกลุ่มที่เรื่องอำนาจ และเข้ามาแทนที่ความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนา ชั้นกลางในช่วงปลายศตวรรษที่ 19 นั้นได้เข้ามาก่อร่างสร้างอุดมการณ์ของกลุ่มตนขึ้นในสังคม โดยให้ความสำคัญอย่างยิ่งกับการจัดการกับร่างกายและมุ่งเน้นไปที่การควบคุมอาหาร (diet) ซึ่งคนในสมัยนั้นเองได้ตอบสนองและรับใช้อุดมการณ์ของชนชั้นกลางด้วยการหันมาใส่ใจกับการเลือกรับประทานอาหาร โดยมุ่งหวังในเรื่องการลดน้ำหนักและการควบคุมรูปร่างเพื่อให้มีสัดส่วนที่สวยงาม โดยให้ความสำคัญอย่างยิ่งกับตัวเลขหรือสเกลที่สามารถเป็นตัวบ่งชี้ได้ถึงความมากน้อยในการดูแลเอาใจใส่กับรูปร่างตนเอง [Bordo, S(1993)] ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบความเชื่อของคนในสมัยปลายศตวรรษที่ 19 กับคนในยุคกลางแล้วจะเห็นได้ว่าความคิดความเชื่อของคนในสมัยปลายศตวรรษที่ 19 เป็นความเชื่อที่หวังผลทางด้านร่างกายมากกว่าจิตใจ

ในเรื่องของอุดมการณ์ความเชื่อของชนชั้นกลางที่มีต่อเรื่อง "รูปร่าง" นั้น ชนชั้นกลางเชื่อว่าความอ้วนเป็นสัญลักษณ์หรือตัวแทนของสิ่งที่ชั่วร้ายหรือสิ่งที่ไม่ดี หรือไม่ก่อให้เกิดการพัฒนาและความเจริญแก่สังคม เนื่องจากชนชั้นกลางมองว่าความอ้วนเป็นการแสดงออกถึงความซึ่เกียจ เพิกเฉย ไม่สนใจดูแลตัวเอง ดังนั้น คนอ้วน ในสมัยปลายศตวรรษที่ 19 จึงหมายถึงคนที่ไม่ขยัน ไม่สนใจการพัฒนาศักยภาพตนเอง ในทางกลับกัน ชนชั้นกลางมองว่าคนที่ใส่ใจกับการรับประทานอาหารและดูแลควบคุมเรื่องการรับประทานอาหารนั้นคือคนที่ให้ความสำคัญกับความสำเร็จในชีวิต เป็นคนที่มีความสามารถและมีความพยายามในการพัฒนาตนเอง [Bordo, S (1993)]

- ประวัติศาสตร์เรื่องรูปร่างและความงามของสตรีในแถบเอเชีย

คตินิยมเรื่องความงามและรูปร่างของสตรีไทย

อุดมคติหญิงงามในแถบเอเชียส่วนใหญ่มักกล่าวอ้างถึงสังคมบุพกาลหรือสังคมชนเผ่าที่ยังล่าสัตว์และการหาและการผลิตเพื่อยังชีพยังเป็นกิจกรรมหลักของผู้คนในสังคมว่านิยมหญิงที่มีรูปร่างท้วมและแข็งแรง เช่นในกลุ่มชาวเขาทางเหนือของไทยสมัยก่อน ผู้ชายจะนิยมเลือกแต่งงานกับผู้หญิงที่เจ้าเนื้อและดูแข็งแรง ในสังคมเอเชียสมัยก่อน ความอ้วนเป็นสัญลักษณ์ของความมั่งคั่ง แต่โดยทั่วไปคนเอเชียไม่อ้วน ซึ่งเหตุผลเป็นเพราะข้อจำกัดทางด้านอาหารและวัฒนธรรมการกิน แต่กระนั้นเองหญิงงามตามความหมายของคนทั่วไปจึงหมายถึงหญิงที่มีรูปร่างแข็งแรง ยกเว้นเฉพาะในสังคมศักดินาที่เจ้าขุนมูลนายเท่านั้นนิยมชมชอบผู้หญิงที่มีรูปร่างอ้วนแฉ้น ดังเห็นได้จากบทชมโฉมสตรีในวรรณคดีไทยสมัยต่าง ๆ

มีหลักฐานหลายประการที่แสดงให้เห็นถึงฐานะและสภาพความเป็นอยู่ของสตรีไทยตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยเป็นต้นมา เช่น สุภาวดี คำพังเพย กฎหมาย วรรณคดี ตลอดจนบันทึกและจดหมายเหตุของชาวต่างประเทศที่เข้ามาพำนักอยู่ในประเทศไทยในสมัยนั้น ๆ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า สังคมไทยได้สร้างกรอบวัฒนธรรมด้านขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีขึ้น และนำมาเป็นแนวประพฤติปฏิบัติให้แก่สตรี โดยมุ่งหวังว่าถ้าสตรีปฏิบัติตามแบบแผนอันเป็นเกณฑ์กำหนดนั้น ๆ จะได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติ และเป็นที่ยอมรับนับถือของสังคม เช่น คุณสมบัติในเรื่องของรูปร่างสมบัตินั้น เป็นต้น

คตินิยมด้านรูปร่างลักษณะของสตรีไทย

สังคมไทยตั้งแต่อดีตเป็นต้นมาได้สร้างภาพในด้านรูปร่างลักษณะของสตรีให้มีความงดงาม บอบบางอันควรแก่การทะนุถนอมของบุรุษ โดยเฉพาะในวรรณคดี กวีจะพรรณนารูปร่างลักษณะของสตรี ในเกือบทุกส่วนของร่างกาย มีการเปรียบเทียบกับสิ่งต่าง ๆ ที่เห็นได้ประจักษ์และเป็นที่ยอมรับแพร่หลายของคนทั่วไป ทั้งนี้เพื่อแสดงถึงความงามในอุดมคติอันถือว่าเป็นความงามเลิศสมบูรณ์ และยังประสงค์ให้ภาพของสตรีที่กล่าวถึงนั้นเป็นภาพที่มีชีวิตจิตใจและเด่นชัด ลักษณะของรูปร่างสตรีที่กล่าวถึงนี้มีปรากฏในวรรณคดีเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งสามารถเรียงลำดับได้ดังนี้

สมัยกรุงสุโขทัย เป็นเพลงขับชมความงามของนางนพมาศ ซึ่ง "...มีฉวีวรรณเรือเหลืองประดุจ
ชโลมลูบด้วยแป้งสารภีทั่วทั้งกรัชกาย..." จนมีเพลงขับว่า

พระศรีมโหสถ	ยศกมลศครรไฉนหงส์
มีธิดาประเสริฐเจดโคมยง	ชื่ออนงค์นพมาศวิลาสลักษณ์
ละไมละม่อมพร้อมพริ้งยี่นารี	จำเริญศรีสมบูรณ์ประยูรศักดิ์
เนื้อเหลืองเส้นทองผ่องผิวพัศตร์	เป็นที่รักดังดวงจิตบิดรเออยฯ

เพลงขับชมความงามของนางนพมาศดูจะเน้นเรื่องผิวเป็นสำคัญ และกล่าวเพียงสั้น ๆ ในข้อความที่นางนพมาศพรรณนาว่าด้วยความประพุดติแห่งนางสนม กล่าวถึงรูปร่างลักษณะสตรีงามไว้ว่า

"...จะว่าข้างรูปร่างก็งามเหมือนหล่อเหล่าเกลากลิ่ง จะว่าข้างทรวดทรงก็งามประหนึ่ง
นางกนิษฐ จะดูดวงพัศตร์ลักษณะก็งามเพราะพริ้มยิ้มแย้ม จะพิศผิวพรรณวรรณะก็เป็นนวลเหมือน
นวลจันทร์..."

ใน "ไตรภูมิพระร่วง" ได้กล่าวถึงรูปร่างลักษณะสตรีในอุตรกฤททวีปไว้ โดยพรรณนาอย่าง
ละเอียด อาจกล่าวได้ว่า เป็นลักษณะความงามของสตรีในอุดมคติของไทยในอดีต กวีได้พรรณนาไว้ว่า

"...ฝูงผู้หญิงอันอยู่ในแผ่นดินนั้นงามทุกคน รูปทรงเขานั้นปมต่ำปมสูงปมพิบมิมอมบมิขาวบมิดำ สีสมนุรณงามดังทองอันสุกเหลืองเรื่องเป็นที่พึงใจฝูงชายทุกคนแล นิ้วตืนนิ้วมือเขานั้นกลมงามนะเน่ง เล็บตืนเล็บมือเขานั้นแดงงามดังน้ำครั่งอันท่นแต่งแล้วแลแต่มีไว้ แลสองแก้มเขานั้นใสงามเป็นนวลดังแก่งเอาแบ่งผัด หน้าเขานั้นหมดเกลี้ยง ปราศจากมลทินหาฝ้าไฝบมิได้ แลเห็นดวงหน้าเขาใสดุจดวงพระจันทร์อันเพ็งบุรณนั้น...มีลำแข้งลำขานั้นงามล้ำกล้วยทองฝาแฝด...ท้องเขานั้นงามราบเรียบลำตัวเขานั้นอ่อนแอ้นเกลี้ยงกลมงาม แลเส้นขนนั้นก็ละเอียดอ่อนนั้ก แลเส้นผมเขานั้นละเอียดอ่อนนั้ก 8 เส้นผมเขาจึงเท่าผมเรานี้เส้นหนึ่ง แลผมเขานั้นด่างงามดังปีกแมลงภู เมื่อประลงมาถึงริมป่าเบ็องต่ำ แลมีปลายผมเขานั้นงอนเบ็องบนทุกเส้น แลเมื่อเขานั่งอยู่ก็ดี ยืนอยู่ก็ดี เดินไปก็ดี ดังจักแย้มหัวทุกเมื่อ..."

คตินิยมนี้ดูจะมีอิทธิพลมาตลอดทุกยุคทุกสมัย กล่าวคือลักษณะของสตรีที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่ามีรูปร่างงดงามนั้นจะต้องมีศรีระบอบบาง ทรวดทรงองค์เอบกลมกลึงได้สัดส่วน วรรณคดีในสมัยอยุธยา ธนบุรี รัตนโกสินทร์ ตลอดจนวรรณกรรมสมัยปัจจุบันก็ยังนิยมพรรณนาภาพของสตรีในรูปแบบเดิม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

สมัยกรุงศรีอยุธยา ในมหาชาติคำหลวง สมัยแผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ กล่าวถึงรูปลักษณะของนางมัทรีไว้ในกัณฑ์ทานกัณฑ์ว่า

"...อญญา มทที กลยาณี

อีกแท้แลแม่มัทรี	ลักษณะพิลาศศรีสรวยสม
สุสญญา ดนุชฌิมา	องคเอบกลมกล้องแก่ง
อรอรแต่งทำยเลอศนี้..."	

อีกตอนหนึ่งในกัณฑ์เดียวกัน กล่าวไว้ว่า

"...สาวษตรีตรูภักตร์	จะได้ผวรักษยียาก
ด้วยจรรยามากมีพรต	อดอาหารทนธธา
...อาหารถือถ่อมได้	รัตบรัดไว้ด้วยผ้า
อ่อนแอ้นอ้าเอบบาง	ตะโพกคือคางโคผาย

...องค์เฮอร์อายอัคนี เพื่อมุตศรีไสสาว
 บหนีหนาวหน้าตรซัก สักลงทีกทกโถง.."

พระศรีมโหสถกล่าวชมความงามของหญิงสาวในสมัยพระนารายณ์ว่า

ผาดเหน็บผญผ่องหน้า	โฉมหลากหล้าอำเอวกลม
คิ้วโก่งทรงในนม	แต่งผมไปล์ไรเฟริดเพรา
ผาดเหน็บผญภาคเนื้อ	นวลนม
ตุ้มแต่งเลงไรผม	ไปล์แปล้
อกแบนแอ่นเอวกลม	กาเมศ
คิ้วก่งทรงในแท้	แยบย้มเปรมปราย

พระศรีมโหสถ : กาพย์ห่อโคลง

สมัยกรุงธนบุรี กวีสมัยนี้นิยมพรรณนาในรูปแบบเดิม คือ

บงพัคตรที่สำคัญว่าจัน-	ทรเพ็ญผ่องผจง
บงคิ้วที่สำคัญว่าวง	ศศิแปลบยุคุณธร
.....
บงกรรณที่สำคัญกว่ากลีบ	ปทุมสร้อยกุสุมา
นาสาที่สำคัญว่าวรา	อังกุษาแก้วเอราวัณ

หลวงสรวิชิต (หน) : อิเหนาคำฉันท์

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ กล่าวถึงรูปร่างของนางอุษาตามบทพรรณนาในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ ว่า...

พิศชนงเก่งกันดั่งคันศิลป์	พิศเนตรดั่งนิลจรัสศรี
พิศทรงนาสาไม่ราศี	ดั่งขอแก้วมณีพรายพรรณ
พิศโอษฐ์งามเอี่ยมเทียมจะแย้ม	พิศแก้มเปรียบปรางทองสวรรค
พิศกรรณเพียงกลีบบุษบัน	พิศศอกคอสุวรรณหงส์จร

รูปร่างของนางพิมพิลาไลตามบทพรรณนาในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เป็น
ดังนี้

.....	รูปกายงามยิ่งพริ้งเพรา
ทรวดทรงสงศรีไม่มีแก่น	อรชรอ่อนแอ้นประหนึ่งเหล่า
ผมสลวยสวยข่างามเงา	ให้ชื่อเจ้าว่าพิมพิลาไล

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย : ชุนข้างชุนแผน

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ทรงมีความคิดเกี่ยวกับรูปร่างของสตรีงาม ดังนี้

เจ้างามพัคตร์ผ่องเพียงบุหลันฉาย	เจ้างามเนตรประหนึ่งนัยนาทราย
เจ้างามขนงก่งละม้ายคันสรทรวง	เจ้างามนาสายลดังกลขอ
เจ้างามคอเหมือนคอสุวรรณหงส์	เจ้างามกรรณกลกลีบบุษบง
.....	เจ้างามวงวิลาสเรียบระเบียบไร
เจ้างามปรางเปล่งปลั่งปราโมทย์	เจ้างามโอษฐ์แย้มยวนจิตรนำพิสมัย
เจ้างามทนต์กลนิลช่างเจียรไน	เจ้างามเกศค่าประไพเพียงภูมริน

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว : เพลงยาวกลบทและกลอักษร

ในช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้ การพรรณนารูปลักษณะของสตรีเป็นไปอีกรูปแบบหนึ่ง ทั้งนี้ก็อาจประสงค์แสดงให้เห็นภาพที่ขัดแย้งกับในอดีตเพื่อประชดประชัน ดังเช่นกวีพรรณนาภาพของนางผีเสื้อยักษ์ไว้ว่า

รูปก็กากปากก็เปราะไม่เหมาะเหมง	นมสองข้างอย่างกระโปรงดูโตงเตง
--------------------------------	-------------------------------

สุนทรภู่ : พระอภัยมณี

ส่วนพระมหามนตรี (ทรัพย์) กวีในสมัยรัชกาลที่ 3 พรรณนาภาพนางประแดะในวรรณกรรมเรื่อง "ระเด่นรันได" ไว้ว่า

สูงระหงทรงเพรียวเรียวรูต	งามละม้ายคล้ายอุรุกะหลาป่า
พิศแต่หัวตลอดเท้าขาวแต่ตา	ทั้งสองแก้มกัลยาดังลูกยอ
คิ้วก่งเหมือนงวงเขาติดฝ้าย	จุมุกละม้ายคล้ายพริ้วาขอ
นุกลวงดวงพักตรหงอ	ลำคอโตตันสั้นกลม
สองเต้าห้อยตุงตั้งตุงตะเคียว	โคนเขี้ยวแห่งรวบเหมือนบวบต้ม
เสวยสลาจาจุกพระโอรุอม	มันนำเขยนำชมนางเทวี

พระมหามนตรี (ทรัพย์): ระเด่นรันได

การที่กวีกล่าวถึงรูปลักษณะของนางผีเสื้อสมุทร นางประแดะ แตกต่างจากรูปลักษณะของนางในอุดมคตินี้แสดงให้เห็นว่ากวีต้องการแสดงข้อเท็จจริงว่า สตรีมิได้มีรูปแบบเพียงอย่างเดียวตามที่นิยมพรรณนากันในอดีต แต่อาจจะมีลักษณะได้หลายแบบตามธรรมชาติ

อย่างไรก็ตามในสมัยต่อมา กวีก็กลับไปยึดคตินิยมในรูปแบบเดิมอีก ดังเช่นบทชมโฉมของจินตหราในสมัยรัชกาลที่ 4 พรรณนาไว้ว่า

บงไอษุอรเอื้อน	วียเตือนประโลมขวัญ
แก้วกาฬกัทน	ตะคละคลับคละเคลือนแสง

กรมพระราชวังบวรวิชัยชาญ : จินตหราคำฉันท์

ในสมัยรัชกาลที่ 5 ยังยึดธรรมเนียมเดิม แต่มีความคิดพิสดารออกไป เช่น

ดวงดาวราวเนตรน้อง	นงพงา พี่เอย
ภักตร์เทียบดวงจันทร์	จิมลิ้ม
ขนงเปรียบอ่าวคงคา	กันเรียบ เสมอฤ
โฉมแม่งามยั่วยิ้ม	ยิ่งแย้มอัปสร

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ : โคลงนิราศทำวสุภัตติการ ภักดี (นาถ)

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 6 ก็กลับไปพรรณนาแบบเดิม คือ

งามเอวองค์องค์ราว	สุรศิลป์ชาญฉลาด
เกลากิ่งประหนึ่งवाद	วรรูปพิไลพะวง
งามกรประหนึ่งงวง	สุระศขสุเรนทรทรง
นวนนาดวิลาศวง	ดุจระบับาระเบง

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว : มัทนะพาธา

อย่างไรก็ตาม อุดมคติในเรื่องความงามของสตรีแต่ละยุคสมัยก็มีความแตกต่างกันไป ซึ่งสรุปได้ถึงความงามที่เป็นมาตรฐานตามคติโบราณจะปรากฏออกมาในลักษณะโดยรวมที่เรียกว่า เบนญกัลยาณี อันหมายถึง หญิงที่มีลักษณะงามห้าประการ ได้แก่

1. ผงงาม ตามความนิยมถือว่า ผงละเอียดดำสนิทเป็นผมหงอก เส้นผมละเอียดอ่อนและปลายผมสลวยก็เป็นเครื่องบอกลักษณะว่าเป็นคนฉลาด เจ้าปัญญา และจะเป็นคนมีมั่งมีในทรัพย์สมบัติ แต่ถ้าเส้นผมหยาบ เส้นผมโตก็เป็นเรื่องตรงกันข้ามและจะดูเป็นคนเจ้าทุกข์ด้วย

เส้นผมนอกจากจะทำให้สวยงามแล้ว ยังเป็นเครื่องทำนายทายทักอีกด้วย บางตำราว่าถ้าผมขึ้นชิดใบหู เป็นลักษณะของคนมีบุญและอายุยืน แต่ถ้าเส้นผมขึ้นห่างจากใบหูมากเป็นลักษณะของคนมีกรรมและมีอายุสั้น

2. เนื้องาม ในที่นี้หมายถึงเหงือกและริมฝีปากมีเลือดฝาดแดงงาม ถ้าเหงือกดำก็ไม่งาม เวลายิ้มจะเห็นเหงือก ถ้าเหงือกแดง ริมฝีปากแดงก็รับกันดี คนโบราณชอบริมฝีปากแดงจึงนิยมกินหมาก เพื่อช่วยให้ปากแดงถ้าไม่กินหมากปากจะซีด

3. ฟันงาม ตามคติโบราณถือว่าฟันที่มีขนาดเท่ากันเรียงเป็นระเบียบ คนไทยสมัยก่อนถือว่าฟันดำคือฟันที่สวย ฟันขาวนั้นคือฟันผี เห็นได้จากนางในวรรณคดีแต่ละคนล้วนแต่ "งามทนต์ดั่งนิลอันเรียบราย" หรือ "เจ้างามทนต์กลนิลช่างเจียรระโน"

4. ผิวงาม โดยทั่วไปคนไทยนิยมผิวละเอียดขาวหรือขาวเหลืองมากกว่าผิวคล้ำ บางทีก็นิยมผิวที่เรียกกันว่าผิวเนียน คือเป็นผิวที่ละเอียดนุ่มนวลไม่หยาบกร้าน

5. วัยงาม คืองามทุกวัยถึงจะมีอายุมากแต่ดูเหมือนอายุน้อย และมีความงามไม่เปลี่ยนแปลง

- แนวคิดเรื่องรูปร่างในสังคมปัจจุบัน

Calkins ได้กล่าวถึงแนวคิดในเรื่องการบริโภคของคนในสังคมยุคปัจจุบันว่า การบริโภคของผู้คนในยุคสังคมแห่งการบริโภคนั้นเป็นลักษณะของการบริโภคที่ไม่มีวันสิ้นสุด ซึ่งเป็นลักษณะของการบริโภคแล้วบริโภคอีก (ยศ สันตสมบัติ, 2535) ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าวัฒนธรรมบริโภคได้ก่อร่างสร้างค่านิยมให้คนในสังคมเกิดความต้องการอย่างไร้ขีดจำกัด โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของความสູ່รູ່ยสູ່รູ່ยและการใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือย นอกจากนี้แล้ว Calkins ยังได้อธิบายให้เห็นถึงแนวคิดในเรื่องการบริโภคที่เกี่ยวข้องกับความงามโดยเฉพาะความงามแห่งรูปร่างและสรีระของผู้หญิง ซึ่ง Calkins ถือว่าเรือนร่างของสตรีได้แปรเปลี่ยนมาเป็นความคาดหวังและจุดมุ่งหมายของวัฒนธรรมการบริโภค โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการสื่อสารทางธุรกิจที่ดีที่สุด (ยศ สันตสมบัติ, 2535)

ตัวอย่างของการบริโภคที่สำคัญของคนในปัจจุบัน โบริยาร์ดเชื่อว่าร่างกายเป็นต้นทุนและวัตถุประสงค์ของการบริโภคซึ่งสามารถขยายความได้ว่าในขณะที่เราต้องการให้ร่างกายผลิตงานเพิ่มมากขึ้น ผลิตความพอใจทางเพศให้สูงขึ้นตลอดจนกระทั่งผลิตความงามให้มากขึ้น แต่ในเวลาเดียวกันนี้งานทั้งหมดได้เป็นไปตามปทัศสถานต่าง ๆ (Norms) ที่มีรหัสหมายที่ขึ้นำอยู่ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ เราจัดการร่างกาย เราบำรุงรักษาร่างกายเหมือนกับทรัพย์สินมรดก เราทำการชักใยร่างกายของเรา (Manipulate) เหมือนกับตัวให้ความหมายหนึ่งของบรรดาตัวให้ความหมายต่าง ๆ ของสถานะทางสังคม (สุทธิพันธ์ จิราธิวัฒน์, 2531: 68 – 70) ซึ่งสิ่งที่อยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์นี้ก็คือ วาทกรรม (Discourse) ต่าง ๆ ของวงการแฟชั่น การโฆษณา ซึ่งต่างก็หยิบยกคุณูปการต่าง ๆ ของความงามให้กลายเป็นสิ่งที่เพิ่มค่าให้แก่ร่างกาย

ปีแอร์ บูดีเยอร์ (1972) นักสังคมวิทยาชาวฝรั่งเศสได้ทำการศึกษาประวัติศาสตร์ทางสังคมที่แฝงฝังอยู่ในร่างกาย บูดีเยอร์อธิบายว่ากายเป็นสิ่งที่ไม่ตายตัว (Unfinished Body) กายเป็นพื้นที่เชื่อมต่อ (conjunction) ของพลังทางชีวภาพ รวมถึงความสามารถในการใช้สัญลักษณ์และการปะทะประสานของพลังทางสังคมต่าง ๆ ด้วย คนประดิษฐ์ภาษากายในการแสดงออก ปรับเปลี่ยน สื่อสาร และควบคุมการกระทำทั้งของตนและของคนอื่น วิธีการที่ปัจเจกชนจัดแจงกับร่างกาย ท่วงทีกิริยา เป็นหัวใจของยุทธศาสตร์การไต่เต้า ชวงชิง และรักษาสถานภาพในสังคม ในขณะเดียวกัน รสนิยมแนวโน้มของวิถีคิด โลกทัศน์ของกลุ่มสามารถตกผลึกกลายเป็นเจตน์จำนงที่เป็นภาวีสัย (Objective Intentions) ที่หล่อหลอมและให้ทางเลือกแก่การกระทำของคน ร่างกายเป็นพื้นที่ที่เจตน์จำนง รสนิยม ความโน้มเอียงของโลกทัศน์ทางชนชั้นหรือ habitus ซึมผ่านเข้ามาและถูกประทับฝังแน่นอยู่ คนเลือก

กระทำและจัดแจงสื่อภาษาภายในขอบเขตความเป็นไปได้ต่าง ๆ ที่มองจากจุดยืนของ habitus จิตสำนึกคนในปฏิบัติการชีวิตประจำวันนั้นมิได้เป็นไปโดยการคาดคำนวณอย่างจริงจังหรือเกิดจากแรงขับหรือโครงสร้างในระดับจิตไร้สำนึก ทักษะการใช้มือหรือสายตาของช่างฝีมือ การจัดการกับมือไม้ แขนขาเป็นสิ่งที่เจ้าตัวใช้อย่างคล่องแคล่วโดยไม่อาจบรรยายออกมาเป็นถ้อยคำ เพราะเป็นความรู้ที่เป็นไปเองโดยเจ้าตัวไม่ตระหนัก สำหรับบุคิเยอร์สิ่งที่กำกับพฤติกรรมของคนมีอาจทอนลงไปตรง ๆ เป็นตัวกำหนดระดับจิตสำนึกหรือสภาพแวดล้อมทางวัตถุหรือโครงสร้างอย่างใดอย่างหนึ่ง ทว่าอยู่ที่ความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตทางสังคมสองระดับ คือประวัติศาสตร์ทางสังคมที่แฝงฝังอยู่ในร่างกาย และประวัติศาสตร์สังคมที่แฝงฝังอยู่ในวัตถุต่าง ๆ คนสามารถจัดการแปรร่างกายซึ่งเป็นต้นทุนทางสังคมไปเป็นทุนอย่างอื่นได้ เช่น การเล่นเรือยอชท์ หรือการเล่นกอล์ฟถือเป็นวัฒนธรรมกีฬาของชนชั้นสูงที่ต้องการใช้การลงทุนที่เป็นตัวเงิน วัตถุ และการปลูกฝังความพร้อมทางกายแบบหนึ่งโดยเฉพาะ ขณะเดียวกันก็เป็นโอกาสและช่องทางของการเชื่อมต่อและกระชับความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจหรือการเมือง การปรากฏกายจึงถูกประทับด้วยร่องรอยทางวัฒนธรรมทางชนชั้นเสมอ คนเลือกกระทำภายในเขตต่าง ๆ ของทางเลือกที่เป็นไปได้ซึ่งถูกประทับอย่างยั่งยืนอยู่ในร่างกายของเขา

ดังนั้นเมื่อนำแนวคิดเกี่ยวกับสรีระของผู้หญิงมาเชื่อมโยงกับโครงสร้างทางสังคมที่เป็นลักษณะของสังคมแห่งการบริโภคนั้น ปีแอร์ บูร์ดิเยอ ได้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของร่างกายในสังคมนิยมโดยได้เสนอทฤษฎีเกี่ยวกับการผลิตซ้ำทางสังคม ซึ่งให้ความสำคัญแก่ร่างกายในฐานะที่เป็นแหล่งบรรจุคุณค่าทางสัญลักษณ์ (สายพิน ศุภทรมงคล และคณะ, 2541: 33)

Chris Shilling (1993) กล่าวว่าสิ่งที่น่าสังเกตคือแม้ความสนใจของคนต่อร่างกายตนเองจะไม่ใช่เรื่องใหม่ แต่ในปัจจุบันวัฒนธรรมประชานิยม (Popular Culture) และสังคมที่แวดล้อมไปด้วยการบริโภคในวิถีทางต่าง ๆ ได้ทำให้ร่างกายแปรเปลี่ยนความหมายไป และปรากฏขึ้นในลักษณะที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน นั่นคือการที่ร่างกายกลายเป็นเวทีของการแสดงความเป็นปัจเจกของบุคคล คนจำนวนมากขึ้นเรื่อย ๆ ให้ความสนใจและความสำคัญกับการมีสุขภาพดี สัดส่วน และภาพลักษณ์ของร่างกายมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับอัตลักษณ์ของบุคคล ดังนั้นคนในยุคสมัยนี้จึงมีแนวโน้มจะมองร่างกายในฐานะเป็นหน่วย (Entity) ซึ่งอยู่ในกระบวนการของการกลายเป็นบางสิ่งบางอย่าง (The Process of Becoming) หรือเป็นโครงการ (Project) หมายความว่าร่างกายไม่ใช่สิ่งที่สร้างมาสำเร็จเรียบร้อยแล้ว แต่อยู่ในภาวะของการที่กำลังเปลี่ยนไปเป็นสิ่งอื่นอย่างไม่มีวันจบสิ้น คนจึงมองร่างกายเป็นเสมือนโครงการที่จะต้องมีการพัฒนาปรับปรุง เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอหรือที่เรียกว่า Body Project

เพื่อให้ร่างกายบรรลุเป้าหมายที่พึงปรารถนา และเป็นการสื่อถึงความเป็นตัวตน หรืออัตลักษณ์ของปัจเจกชนที่เป็นเจ้าของร่างกายด้วย (สายพิณ ศุภุทธมงคล และคณะ, 2541: 16 -17)

พัฒนาการและความหมายของการควบคุมร่างกายในผู้หญิง

ธเนศ วงศ์ยานนาวา (2544) อธิบายไว้ว่า การพัฒนาร่างกายตนเองให้เป็น "รถหุ้มเกราะ" ที่ไม่สามารถให้อะไรหลุดลอดออกไปหรือมีอะไรที่เป็นภัยทะลุทะลวงเข้ามาภายในได้นั้นถือได้ว่าเป็นการใช้รูปแบบของร่างกายผู้ชายเป็นต้นแบบ ทั้งนี้โดยเปรียบเทียบแล้วร่างกายของผู้หญิงนั้นมีหนทางที่จะทะลุทะลวงได้มากกว่าผู้ชาย ผู้หญิงภายในต้นแบบของผู้ชายแล้วจึงเป็นร่างกายที่ต้องถูกทะลุทะลวง ผู้หญิงเป็นเพศที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นเพศที่ตั้งรับและก็อ่อนไหวต่อการรับการโจมตีจากสิ่งภายนอก เมื่อเป็นร่างกายที่สิ้นไหลไม่เหมาะสมกับความหนักแน่นที่สามารถจะเป็นแกนหลักได้แล้ว ผู้หญิงจึงต้องถูกควบคุมเป็นพิเศษ โดยทั้งนี้และทั้งนั้นการควบคุมผู้หญิงเหล่านี้ก็ต้องเป็นไปตามรูปแบบของผู้ชาย การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้เป็นการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เกิดความเหมือนกันกับผู้ชายมากกว่าที่จะรักษาความแตกต่าง หนทางหนึ่งที่สำคัญในการคุม "เพศ" หญิงก็คือ การควบคุมอาหาร

อย่างไรก็ตาม ในกรณีของการควบคุมอาหารนั้น ไม่ใช่เป็นเรื่องเพียงแค่การควบคุมที่จำกัดวงอยู่ในหมู่ผู้หญิงเท่านั้น ประเด็นสำคัญของการควบคุมอาหารนั้นเป็นสิ่งที่มียู่ทั้งในเพศชายและเพศหญิง การควบคุมอาหารจึงไม่จำกัดเพศแต่อย่างใด ทั้งนี้ตั้งแต่โบราณมา อาหารเป็นตัวกลางสำคัญที่จะเปิดโอกาสให้แก่สิ่งชั่วร้ายทั้งหลายเข้ามาในร่างกาย การควบคุมอาหารโดยเฉพาะอย่างยิ่งการอดอาหารจึงเป็นหนทางในการหลีกเลี่ยงจากอันตราย การอดอาหารจะมีปรากฏในช่วงพิธีไว้ทุกข์งานศพ เช่น หลังจากฟ้าโรหิตตายก็มีคนจำนวนมากที่ไม่ยอมกินเนื้อสัตว์ โดยเชื่อว่าเป็นการป้องกันมิให้วิญญาณเข้ามาสู่ร่างกายของผู้ยังมีชีวิต การอดอาหารจึงเป็นการรักษาความบริสุทธิ์ของร่างกายเอาไว้ แนวความคิดแบบนี้มีปรากฏอยู่ในพิธีกรรมทางศาสนาจำนวนมาก ความบริสุทธิ์ของร่างกายนั้นเปิดช่องทางให้แก่การเข้าถึงหนทางแห่งเทพทั้งหลาย ดังจะเห็นได้จากในหมู่พวกคริสเตียนนั้นเห็นว่า การอดอาหารเป็นหนทางที่จะนำไปสู่แสงสว่างของพระเจ้า(Vision) สำหรับในหมู่พวกคริสเตียนแล้วความเข้มข้นของการอดอาหารได้ทวีพลังมากขึ้นในช่วงยุคกลางนับตั้งแต่ศตวรรษที่สิบสองเป็นต้นมา จำนวนผู้หญิงที่เข้าร่วมแสวงหาความสุขในโลกแห่งจิตวิญญาณก็มีจำนวนมากขึ้น ในขณะที่เดียวกันจำนวนนักบุญที่เป็นผู้หญิงก็เพิ่มมากขึ้นด้วยเช่นกัน การอดอาหารแสดงให้เห็นการอุทิศตัวเองในด้านร่างกายเพื่อความจงรักภักดีที่พึงมีต่อพระเจ้าอันเป็นหน้าที่สำคัญของการอยู่ในชุมชนคริสเตียน

ส่วนใหญ่แล้วคนที่ปฏิบัติได้ก็มักจะเป็นพวกที่มีอันจะกิน แต่อย่างไรก็ตาม หลังจากการปฏิรูปศาสนาแล้ว การอดอาหารก็มีได้เป็นข้อบังคับอีกต่อไปทั้งนี้ก็เนื่องมาจากการโจมตีของพวกโปรเตสแตนท์

ในสมัยปลายยุคกลางนั้น ผู้หญิงมีบทบาทสำคัญต่อคริสตศาสนาและการเมือง ไม่ว่าจะเป็นคนอย่าง Joan of Arc Catherine of Siena นอกจากนั้นจำนวนผู้หญิงที่ได้รับการยกย่องให้เป็นนักบุญนั้นก็เพิ่มจำนวนอย่างมหาศาล ในจำนวนหนึ่งในสี่ของผู้ที่ถูกยกย่องให้เป็นนักบุญล้วนแล้วแต่เป็นผู้หญิงซึ่งเป็นบทพิสูจน์ว่าผู้หญิงก็ทำได้เช่นเดียวกับผู้ชายในการฝึกฝนบำเพ็ญตบะ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการอดอาหารหรือการละเว้นจากการร่วมเพศ อย่างไรก็ตาม การควบคุมอาหารจนกระทั่งหมดเรี่ยวหมดแรงนั้นย่อมมีผลต่อการปฏิบัติงานของนางชีโดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ใช้แรงงาน ปัญหาของการสูญเสียแรงงานจึงทำให้มีการตอบโต้การควบคุมอาหารว่าไม่ใช่หนทางที่พระเจ้าต้องการ พระเจ้าสร้างสิ่งต่างๆ ขึ้นมาอย่างดีเพื่อให้มนุษย์มีความสุข การมีชีวิตที่อดคัดและมีทุกข์นี้เป็นการทำลายความสมบูรณ์ของพระเจ้าเป็นเจ้า ดังนั้น ทุกคนควรจะกินอาหารและเครื่องดื่มทุกอย่างที่วางอยู่ต่อหน้า นอกจากนั้นแล้วการอดอาหารควบคุมการกินของตนเองนั้นทำให้ตัวเองโดดเด่นขึ้นมา กลายเป็นที่สนใจของผู้อื่น นี้ไม่ได้แสดงถึงความอ่อนน้อมถ่อมตนที่เป็นหลักการสำคัญของการเป็นคริสเตียนที่ดี เนื่องจากในกระบวนข้อโต้แย้งที่สำคัญที่สุดก็ดูจะไม่มีอะไรอื่นนอกเหนือไปจากว่าการอดอาหารนี้เป็นการโกหกหลอกลวง เพราะผู้หญิงเหล่านี้จักต้องมีการแอบกินอาหาร เรื่องราวทั้งหมดจึงเป็นเรื่องของการโกหกหลอกลวงหวังที่จะได้รับการยกย่องให้เป็นนักบุญ

ครั้งเมื่อมีการจำกัดการเป็นนักบุญให้เข้มงวดมากขึ้น ผลที่ตามมาก็คือการเป็นนักบุญด้วยการอดอาหารมีจำนวนน้อยลงนับตั้งแต่ศตวรรษที่ 17 เป็นต้นมาหนทางไปสู่การเป็นนักบุญด้วยการอดอาหารไม่ได้รับความสนใจจากผู้หญิงอีกต่อไป โดยเฉพาะตั้งแต่ศตวรรษที่ 15 และ 16 เป็นต้นมาการอดอาหารนั้นถูกมองว่าเป็นการกระทำของแม่มดหรือถูกปีศาจร้ายเข้าสิง จนกระทั่งถึงต้นศตวรรษที่ 20 ที่การอดอาหารได้กลายมาเป็นปัญหาทางการแพทย์อย่างจริงจัง

แม้ว่าการอดอาหารจนผอมโซหรือกินอาหารเข้าไปแล้วอาเจียนออกมาจะเป็นประเด็นสำคัญของปัญหาทางการแพทย์ กิจกรรมในการค้นคว้าของแพทย์สมัยใหม่เองก็ดูจะสนับสนุนความต้องการที่จะลดจำนวนและปริมาณในการกินอาหารทั้งนี้ก็เพราะว่าการวิจัยของนักโภชนาการที่ได้รับเงินสนับสนุนจากบริษัทประกันในช่วงปี 1920 - 1930 ได้เตือนประชาชนอเมริกันว่าความอ้วนมีโอกาสที่จะทำให้ตายได้ง่าย ดังนั้น การกินอาหารจึงกลายเป็นเรื่องของการควบคุมอาหาร การกินที่ดีจึงไม่ใช่

การกินตามใจปาก เนื่องจากการกินตามใจปากเป็นการกินที่ไร้ซึ่งความรู้ หรือถ้าจะกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การกินตามใจปากเป็นการกินแบบคนไร้การศึกษา เพราะฉะนั้นการกินที่ดีจะต้องอิงอยู่กับความรู้และสมมติฐานทางวิทยาศาสตร์ สภาวะการณ์แบบนี้ทำให้แพทย์หรือนักโภชนาการทั้งหลายมีฐานะเป็นผู้ชี้แนะทางสว่างให้แก่มนุษย์ในสังคม การควบคุมอาหารจึงสัมพันธ์กับการเจริญเติบโตของศาสตร์แห่งโภชนาการและการแพทย์ ผลพวงของกิจกรรมทางวิทยาศาสตร์เหล่านี้ล้วนแล้วแต่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมการบริโภคของมวลสมาชิก นับตั้งแต่วิตามินได้รับความนิยมเป็นอย่างมากในช่วงปี 1911 – 1921 บทบาทของวิตามินทรงพลังอย่างมากต่อการกินอาหารของคนในสหรัฐอเมริกา โดยเฉพาะอย่างยิ่งผ่านการโฆษณาและวิชาคหกรรม ในปลายทศวรรษที่ 1920 ความบ้าคลั่งในการแสวงหาวิตามินมารับประทานนั้นแพร่กระจายไปทั่ว บริษัทอาหารและวัสดุภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตประจำวันได้นำผลการศึกษาวิจัยวิตามินเหล่านี้มาช่วยในการโฆษณาผลิตภัณฑ์หรืออาหารของตน รวมทั้งภายใต้การขยายตัวของระบบอุตสาหกรรม การขยายตัวของเมือง ทำให้รูปแบบในการกินอาหารมีความแตกต่างกันย่อยลง อิทธิพลของสิ่งพิมพ์ไม่ว่าจะเป็นหนังสือพิมพ์ นิตยสาร และโดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาสมัยใหม่ที่สัมพันธ์กับการอ่านและการเขียนอย่างเป็นทางการอันหนึ่งอันเดียวกัน ล้วนแล้วแต่มีความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในการบริโภค ความแตกต่างทางชนชั้นระหว่างชนชั้นสูงและชนชั้นกลางระดับสูงเริ่มหมดความแตกต่างลง อาหารฝรั่งเศสไม่ได้เป็นสัญลักษณ์ของความมีรสนิยมมากเท่าเดิม อาหารในตัวเองจึงมิใช่เหรียญตราประดับไว้บนหน้าอกว่าเป็นใครเท่ากับว่า "ไปกินอาหารที่ไหน" ดังนั้นสถานที่จึงมีความสำคัญมากกว่าตัวอาหารเอง ในขณะที่อาหารของชนชั้นต่ำหรือกรรมกรที่อพยพมาจากต่างแดนก็ลดระดับของความเป็นอาหารของกลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic Food) มากขึ้น ทั้งนี้ไม่ว่าจะเป็นเพราะการย้ายถิ่นออกจากการกระจุกตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ในย่านต่าง ๆ หรือจะเป็นการแต่งงานก็ดี สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนแล้วแต่ทำให้พฤติกรรมในการบริโภคเปลี่ยนแปลงไป

แม้ว่าจิตสำนึกในเรื่องโภชนาการและการควบคุมอาหารจะเริ่มแพร่หลาย ความแตกต่างระหว่างผู้หญิงและผู้ชายในเรื่องจิตสำนึกในการบริโภคยังคงมีอยู่ ในขณะที่ผู้หญิงต้องการรักษาทรวดทรงองค์เอวด้วยการรับประทานอาหารน้อย ๆ และมีลักษณะสวยงาม เนื่องจากการกินมาก ๆ นั้นแสดงให้เห็นถึงการเป็นคนอ่อนแอ ไม่สามารถควบคุมความต้องการของตนเองได้ นัยยะของการควบคุมนี้ไม่มีอะไรอื่นนอกเหนือไปจากการควบคุมความต้องการทางเพศ มาตรฐานการควบคุมทางเพศอันนี้ไม่ครอบคลุมถึงผู้ชาย ดังนั้นผู้ชายก็ยังคงต้องการกินเนื้อสัตว์ อาหารจานใหญ่ ๆ ไขมันฝรั่ง

มาก ๆ ผู้ชายจะไม่นิยมที่จะกินผักแม้ว่าจะมีการยืนยันถึงคุณค่าทางอาหารของผักก็ตาม นอกจากนี้ผู้ชายก็ยังไม่นิยมกินอาหารที่จัดอย่างสวยงาม เพราะนั่นแสดงถึงความเป็นผู้หญิงมากกว่าสิ่งอื่นใด

ในแง่นี้แล้วปัญหาของการกินมากหรือไม่กินเลยของผู้หญิงจึงเป็นปัญหาของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างแม่และลูกผู้หญิง หรือผู้ชายกับผู้หญิง ในความเห็นของ Susan Bordo ก็เห็นว่านี่เป็นปัญหาในเรื่องของอุดมการณ์ของผู้ชายในการครอบงำผู้หญิงให้เป็นไปตามรูปแบบของตน อุดมการณ์ต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนแล้วแต่ถูกนำเสนอผ่านสื่อต่าง ๆ ที่ชักชวนให้ลดความอ้วน ทั้งนี้เพราะความอ้วนเป็นสิ่งน่าเกลียด ความอ้วนเป็นหนทางไปสู่ความตาย ความผอมบางของเรือนร่างของผู้หญิงนั้นเป็นสิ่งสวยงามน่าชื่นชม เพราะฉะนั้นหนทางที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือการเล่นกีฬาที่จำต้องดำเนินควบคู่ไปพร้อมกับการควบคุมอาหาร การดื่ม กิจกรรมทางเพศ เป้าหมายจึงอยู่ที่การต้องการที่จะควบคุม ทั้งหมดนี้ไม่ใช่ให้ผู้ที่ถูกควบคุมคิดว่าตัวเองถูกควบคุม แต่จะต้องเป็นเรื่องของการควบคุมตนเองโดยตนเองและเพื่อตนเอง

บอร์โด (1993: 68) อธิบายเพิ่มเติมเกี่ยวกับแนวคิดนี้ คือ

1. เป็นลักษณะของการประกอบสร้าง (construct) คำสัญญาที่เหนือธรรมชาติของความเป็นผู้หญิงและเป็นลักษณะของการจําแนกต่อโลกสาธารณะ
2. เป็นการควบคุมในเชิงสัญลักษณ์และการปฏิบัติในเรื่องความหิวของผู้หญิง ซึ่งจะทำให้ผู้หญิงรู้สึกละอายหากมีความรู้สึกอยากรับประทาน หรือมีความรู้สึกหิวมาก ๆ
3. เป็นการแสดงถึงการจำกัดขอบเขตหรือคํานิยามในเรื่อง "พื้นที่" ของความเป็นผู้หญิง
4. เป็นแนวคิดที่ทรมานผู้หญิงในเรื่องเกี่ยวกับการจัดระเบียบหรือจัดการการตัวเองในบริบทของสังคมแห่งการบริโภค ทั้งนี้เพื่อให้ตนเองรู้สึกว่าเป็นผู้หญิงที่เพียบพร้อม (Perfect) ซึ่งทำให้ท้ายที่สุดแล้วก็กลายมาเป็นปัญหาที่ทำให้ผู้หญิงต้องหันมาให้ความสนใจและจัดการเกี่ยวกับเรื่องของความหิวและความปรารถนา หรือความอยากของตนเอง โดยมีวิธีต่าง ๆ ซึ่งเป็นลักษณะที่ทำให้ผู้หญิงต้องทนต่อความเจ็บปวดหรือความอ่อนเพลียที่อาจจะต้องเกิดขึ้นกับร่างกาย เช่น การควบคุมหรือการลดน้ำหนัก, การออกกำลังกาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปฏิเสธการรับประทานอาหารจนทำให้เกิดโรคเกี่ยวกับความรู้สึกวิตกกังวลในการรับประทานซึ่งแบ่งเป็น 2 กลุ่มใหญ่ กลุ่มแรกคือ Anorexia Nervosa เป็นพวกที่กลัวอ้วนอย่างมาก ไม่กล้ากินอาหาร ทั้ง ๆ ที่น้ำหนักลดลงอย่างมากแล้ว รูปร่างมองดูเหมือนโครงกระดูก แต่ก็ยังมีความคิดอยู่ตลอดเวลาว่าตนเองอ้วน กลุ่มที่ 2 Bulimia พวกนี้จะมีลักษณะกลัว ๆ กล้า ๆ กลัวอ้วนมาก แต่บางครั้งความกลัวทำให้เกิดความเครียดจึงตอบสนอง

ความเครียดนั้นด้วยการกินแบบไม่หยุดยั้ง โดยมากมักแอบกินในที่ลับตา เมื่อกินแล้วจะเกิดความรู้สึกผิดที่ทำให้ตัวเองอ้วนจึงพยายามเอาอาหารที่กินออกด้วยการล้วงคอตัวเองให้อาเจียน หรือการใช้จ่ายอย่างรุนแรง ในบางรายอาจมีการใช้จ่ายขับปัสสาวะเพื่อหวังรีดน้ำออกอย่างรวดเร็ว บางคนหลังจากกินแล้วก็ถือเป็นหน้าที่ ๆ จะต้องออกกำลังกายอย่างหักโหมเพื่อเผาผลาญพลังงานให้ได้มากที่สุด คนพวกนี้ดูเผิน ๆ จะมองไม่ออก เพราะส่วนใหญ่จะมีน้ำหนักตัวอยู่ในเกณฑ์ปกติหรือมากกว่าเล็กน้อย แต่สิ่งที่ผิดปกติจะอยู่ที่ความคิดของเขา เพราะเวลาส่วนใหญ่จะใช้หมกมุ่นอยู่แต่เรื่องความอ้วน

ดังนั้น เมื่อกิจกรรมในการควบคุมเหล่านี้ล้นแล้วแต่เป็นสิ่งที่ได้รับความนิยมและมีการรณรงค์สนับสนุนโดยผ่านสื่อต่าง ๆ ไม่แตกต่างไปจากรูปแบบของการชักจูงประเภทอื่น ๆ เช่น การโฆษณา ในแง่นี้แล้วการเลียนแบบที่ผ่านมารณรงค์ การโฆษณาที่ปรากฏอยู่ตามสื่อต่าง ๆ เหล่านี้ก็ดูจะไม่แตกต่างไปจากการเลียนแบบชนิดอื่น ๆ ดังเช่นการที่ผู้หญิงสมัยยุคกลางต้องการที่จะเลียนแบบ "หลวงพ่ทะเลทราย" หรือนักบุญในอดีตทั้งหลาย การเลียนแบบนี้เป็นการเลียนแบบที่มีได้จำเป็นที่จะต้องสัมพันธ์กับต้นแบบที่มีชีวิตจิตใจ หรือถึงแม้ว่าเขาเหล่านั้นจะมีชีวิตจิตใจแต่ก็มีได้เป็นการเลียนแบบบุคคลเหล่านั้นอย่างทุกฝีก้าว การเลียนแบบจึงเป็นการเลียนแบบตาม "ภาพลักษณ์" ในแง่นี้แล้วการเลียนแบบนี้จึงเป็นเพียงแค่การเลียนแบบ "ภาพตัวแทน"(Representation) ถ้าจะกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือการเลียนแบบที่จะทำให้ "ภาพลักษณ์" เหล่านี้กลายเป็นของจริงขึ้นมา ทั้งนี้สิ่งที่เห็นได้เหล่านี้จะมีให้เห็นแต่ก็เพียงบนร่างกายของผู้เลียนแบบเท่านั้น อย่างไรก็ตามแม้ว่าการเลียนแบบเหล่านี้จะมีปรากฏอยู่บนร่างกาย "ภายนอก" เท่านั้น แต่ร่างกาย "ภายนอก" นี้ ก็สะท้อนไปถึงสิ่งที่อยู่ "ภายใน" โดยสิ่งที่อยู่ "ภายใน" นี้ก็บ่งบอกถึงจิตสำนึกที่มีความเหนือกว่าโดยเฉพาะในเรื่องของการควบคุม

ดังนั้น จากแนวคิดในเรื่องรูปร่างและร่างกายที่ผูกพันกับเรื่องความงามของสตรีนั้นเป็นลักษณะของการประกอบสร้างความจริงขึ้น ซึ่งการประกอบสร้างความจริงในเรื่องรูปร่างและความสวยงามของสตรีล้วนมีผลต่อการกำหนดความเป็นไปในคตินิยมเกี่ยวกับรูปร่างและความงามของสตรีแทบทั้งสิ้น ซึ่งส่วนใหญ่แล้วจะอ้างอิงกับมิติทางด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม โดยข้อมูลเหล่านี้นับว่าเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับวาทกรรมในเรื่องความอ้วนความผอมของสตรี ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงนำแนวคิดในเรื่องรูปร่างและร่างกายมาใช้ในการศึกษาครั้งนี้เพื่อทราบถึงการปฏิบัติการทางสังคม-วัฒนธรรมต่างๆ ของสังคมว่ามีส่วนในการประกอบสร้างความหมายรวมทั้งมีอิทธิพลต่อกระบวนการสร้างวาทกรรมในรายการโทรทัศน์สำหรับสตรีในลักษณะใดบ้าง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

- งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวาทกรรม

วิไล สมพันธ์ (2536) ทำการศึกษาเรื่อง "การวิเคราะห์วาทกรรมรายการวิทยุ จส.สนทนา" โดยผู้วิจัยให้ความเห็นและเหตุผลต่อการศึกษาคั้งนี้ว่า สถานีวิทยุ จส.100 ถือเป็นสถานีวิทยุแห่งแรกของประเทศไทยที่เปิดโอกาสให้ผู้ฟังได้เข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่ โดยมุ่งศึกษาในประเด็นที่ว่าวาทกรรมในรายการ จส.สนทนา การติดต่อสื่อสารระหว่างผู้ดำเนินรายการและผู้ต้องการร่วมในการสื่อสาร มีการสร้างความหมาย รวมทั้งการถ่ายทอดหรือการส่งผ่านความหมายกันอย่างไร และ จส.สนทนา เป็นสถานีที่ใช้เป็นเวทีเพื่อแสดงออกทางความคิดเห็นอย่างเสรีจริงหรือไม่

ผลการวิจัยพบว่า ในฐานะที่ จส.100 เป็นสถานีวิทยุแห่งแรกของประเทศไทยที่เปิดโอกาสให้ผู้ฟังแสดงความคิดเห็นนั้นและถือเป็นก้าวแรกในการเข้าสู่ยุคสงครามข่าวสารในประเทศไทย แต่กลับเป็นเวทีแห่งการแสดงความคิดเห็นที่ไม่เป็นไปอย่างเสรี เนื่องจากมีคนเพียงบางกลุ่มเท่านั้นที่จะมีโอกาสแสดงความคิดเห็นและไม่ก่อให้เกิดวาทกรรมที่เป็นองค์ความรู้ หรือข้อมูลใหม่ ๆ มากนัก โดยผู้ร่วมสื่อสารต้องสรุปและคิดเอาเองจากการปฏิบัติวาทกรรม ในขณะที่ผู้ดำเนินรายการทำหน้าที่เป็นเพียงสื่อกลางที่เชื่อมโยงให้ผู้สนทนาได้แสดงความคิดเห็น บทบาทของผู้ร่วมสื่อสารถูกจำกัดด้วยขั้นตอนหรือกระบวนการคัดเลือกผู้ที่ต้องการเข้าร่วมสนทนา ด้านวาทกรรมที่เกิดขึ้นนั้นเป็นการเล่าเรื่อง หรืออธิบายเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมของผู้มีส่วนร่วม กล่าวคือวาทกรรมทำหน้าที่ชี้แจง อธิบายเรื่องราวหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ให้ผู้อื่นได้รับรู้เท่านั้น หรืออีกนัยหนึ่งก็คือวาทกรรมเป็นเพียงทางผ่านของผู้ร่วมแสดงความคิดเห็น ซึ่งผู้ปฏิบัติวาทกรรมไม่ได้หวังผลในทางปฏิบัติอันนำไปสู่การแก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้น

ดวงใจ ธรรมโชติโก (2541) ทำการศึกษาเรื่อง "การวิเคราะห์วาทกรรมการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการแปรรูปให้กับพนักงานขององค์การโทรศัพท์แห่งประเทศไทย" โดยผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัยคือ เพื่อศึกษาถึงลักษณะและจุดมุ่งหมายของวาทกรรมการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการแปรรูปให้กับพนักงานองค์การโทรศัพท์แห่งประเทศไทย

ทั้งนี้ด้านผลการวิจัยที่เกิดขึ้นผู้วิจัยได้สรุปไว้เป็น 2 ประเด็น ในประเด็นแรกผู้วิจัยได้อธิบายถึงปฏิบัติการทางวาทกรรมเกี่ยวกับการแปรรูปองค์การโทรศัพท์แห่งประเทศไทย ซึ่งผู้บริหารองค์กรใช้

วิธีการสัมมนาในฐานะที่เป็นวาทกรรมองค์กรและเป็นเครื่องมือในการสร้างการยอมรับการแปรรูปให้กับพนักงาน โดยจัดการสัมมนาเป็น 3 ประเภท ประกอบด้วย การสัมมนาสำหรับผู้บริหารระดับสูง การสัมมนาสำหรับผู้บริหารระดับกลาง และการสัมมนาสำหรับพนักงานปฏิบัติการ ซึ่งการสัมมนาที่จัดขึ้นแต่ละประเภทมีจุดมุ่งหมายแตกต่างกัน ส่วนในประเด็นที่ผู้วิจัยได้อธิบายให้เห็นถึงประสิทธิผลในการจัดการสัมมนาที่เกิดขึ้นนั้นผู้วิจัยพบว่าการสัมมนาสำหรับผู้บริหารระดับสูงและผู้บริหารระดับกลางสามารถบรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ ส่วนการจัดสัมมนาแก่พนักงานระดับปฏิบัติการนั้นไม่สามารถบรรลุจุดมุ่งหมาย เนื่องจากข้อมูลเกี่ยวกับสภาพการทำงานและสวัสดิการของพนักงานจากการแปรรูปที่ให้อธิบายยังไม่ชัดเจนเพียงพอที่จะทำให้พนักงานยอมรับการแปรรูปได้

สมภพ กิ่งเงิน (2541) ทำการศึกษาเรื่อง "กระบวนการสร้างประสิทธิผลของวาทกรรมภาพยนตร์โฆษณาส่งเสริมสังคม" ผู้วิจัยมีเหตุผลในเลือกสื่อโฆษณา เนื่องจากวาทกรรมในสื่อโฆษณารูปแบบหนึ่งที่สามารถจะอธิบายเกี่ยวกับสภาพสังคมและจิตใจของคนในสังคมช่วงเวลานั้นได้ รวมทั้งสื่อโฆษณายังแสดงให้เห็นถึงการหยิบยกเรื่องสาธารณะมานำเสนอเป็นวาทกรรมโฆษณา ซึ่งส่วนใหญ่มักอยู่ในรูปของภาพยนตร์ส่งเสริมสังคม

ทั้งนี้ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาคือเพื่อวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ระหว่างบริบททางสังคม รวมทั้งเนื้อหาในภาพยนตร์โฆษณาส่งเสริมสังคมที่นำเอาเรื่องสาธารณะมาใช้ และเพื่อทราบถึงความสำเร็จของวาทกรรมในทัศนะของผู้ว่าจ้างผลิตโฆษณา ผู้สร้างสรรค์งานโฆษณา และผู้เชี่ยวชาญด้านการโฆษณา โดยใช้แนวคิดเรื่องวาทกรรม แนวคิดเรื่องสาธารณะ และแนวคิดเรื่องภาพยนตร์โฆษณาส่งเสริมสังคมมาเป็นกรอบในการวิเคราะห์ ผลการวิจัยสรุปว่า วาทกรรมภาพยนตร์โฆษณาส่งเสริมสังคมขององค์กรทั้ง 9 กลุ่ม ได้แก่ องค์กรผู้ผลิตเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ องค์กรผู้ผลิตรถยนต์ องค์กรประกันภัย องค์กรที่ทำหน้าที่จัดสรรหาพลังงาน องค์กรที่ควบคุมดูแลการใช้พลังงาน องค์กรที่มีหน้าที่ให้บริการแก่ประชาชน สถาบันการเงิน องค์กรที่ผลิตและจำหน่ายสินค้าอุปโภค และธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ มีรูปแบบ ลักษณะรวมทั้งกระบวนการสร้างในทิศทางที่สอดคล้องไปในทางเดียวกัน และเนื้อหาของวาทกรรมภาพยนตร์โฆษณาส่งเสริมสังคมมีความสัมพันธ์กับบริบทซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับสาธารณะและกำลังอยู่ในความสนใจของสังคมขณะนั้น โดยในส่วนของบริบทที่นำมาสร้างเนื้อหาได้แก่ เรื่องสาธารณะที่อยู่ในกระแสความสนใจของสังคม เรื่องสาธารณะที่อยู่นอกเหนือความสนใจของสังคม รวมไปถึงกิจกรรม โครงการ และงานในหน้าที่ความรับผิดชอบขององค์กร

จกกลณี โตสกุลวงศ์ (2542) ทำการศึกษาเรื่อง "การวิเคราะห์วาทกรรมการให้ความหมายสื่อสิ่งพิมพ์ลามกของ 9 สถาบันในสังคมไทย" ได้แก่ผู้ทำงานเกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชน, นักอิตตินิยม, ผู้ทำงานด้านวัฒนธรรม, ฝ่ายกฎหมาย, เจ้าหน้าที่ตำรวจ, สื่อมวลชน, ช่างภาพผู้ผลิตงานสื่อสิ่งพิมพ์ที่เน้นเรื่องเพศ, นักวิจารณ์งานศิลปะที่เน้นเรื่องเพศ และผู้บริโภคทั่วไป โดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาเพื่อต้องการนิยามและให้ความหมายกับสื่อสิ่งพิมพ์ลามกที่เผยแพร่อยู่ในสังคมไทยปัจจุบัน รวมไปถึงการศึกษาริบทของสภาพสังคมไทยที่เกี่ยวข้องกัน ตลอดจนศึกษาทัศนคติและมุมมองของนักวิชาการและผู้ที่เกี่ยวข้องกับสื่อนี้

ผลการวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยสรุปว่า ความหมายหรือนิยามที่ทั้ง 9 สถาบันได้ให้ไว้เกี่ยวกับสื่อสิ่งพิมพ์ลามกคือเป็นสิ่งพิมพ์ที่น่าเสนอเนื้อหาทางเพศอย่างโจ่งแจ้ง ซึ่งการให้นำหนักและการตั้งมาตรฐานความโจ่งแจ้งนั้นจะมีความแตกต่างกันไปตามสถานภาพบทบาทของบุคคลในแต่ละสถาบัน ดังนั้น ในการศึกษาครั้งนี้จึงเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงอำนาจของวาทกรรมซึ่งเป็นผลที่เกิดขึ้นจากภาคปฏิบัติการจริงของวาทกรรมที่สถาบันต่าง ๆ กำหนดและให้ความหมาย ซึ่งมีผลต่อการรับรู้และการประเมินคุณค่าผู้คนในสังคมต่อสื่อนี้ นอกจากนั้นยังโยงใยความสลับซับซ้อนในสังคมที่เกี่ยวข้องกับสื่อมวลชน ไม่ว่าจะในเรื่องของค่านิยมและมายาคติเรื่องเพศ ความรุนแรงในสังคมไทยที่แสดงให้เห็นทั้งในเชิงโครงสร้างและวัฒนธรรมหรือการต่อสู้ในสนามวาทกรรมกระแสหลักและวาทกรรมทวนกระแสเพื่อแย้งซึ่งการกำหนดความหมายของสื่อสิ่งพิมพ์ลามกในสังคมไทย

เพ็ญพรรณ วิโชติกุล (2544) ศึกษาเรื่อง "การวิเคราะห์วาทกรรมบนอินเทอร์เน็ต Bulletin Board ของ เว็บไซต์พันธุทิพย์" ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ทั้งนี้ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์ในการวิจัยคือเพื่อศึกษาถึงรูปแบบและความหมายของวาทกรรมที่ปรากฏบน Bulletin Board ของเว็บไซต์พันธุทิพย์ รวมทั้งศึกษาความสัมพันธ์ของตัวบท บริบทการสื่อสารผ่านตัวกลางคอมพิวเตอร์และบริบททางสังคม โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกระทู้ของโต๊ะสนทนาที่มีอยู่ของเว็บพันธุทิพย์

ทางด้านผลการวิจัยผู้วิจัยสรุปว่า รูปแบบวาทกรรมที่เกิดขึ้นบน Bulletin Board ของเว็บไซต์พันธุทิพย์มีรูปแบบทางภาษาส่วนใหญ่เป็นการใช้ภาษาอย่างไม่เป็นทางการในลักษณะภาษาพูดมากกว่าภาษาเขียน มีการใช้คำรุนแรง หยาดคายเมื่อเกิดความขัดแย้ง ตลอดจนมีความบ่งพร่องในการใช้ภาษา นอกจากนี้ยังมีรูปแบบการแสดงความขัดแย้งซึ่งมีรูปแบบที่ไม่แน่นอนนอคงที่ สำหรับวาทกรรมที่เกิดขึ้นมักแฝงไว้ด้วยอุดมการณ์ความคิดเชิงขัดแย้ง ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นส่วนมากจะเป็นเรื่องของ

อุดมการณ์ทางการเมือง สังคม และศาสนา ที่แฝงไว้ด้วยความเชื่อ ทศนคติ ค่านิยม และอุดมการณ์ทางความคิดไว้มาก โดยที่บริบทการสนทนาอันได้แก่ ลักษณะพิเศษของการสื่อสารผ่านตัวกลางคอมพิวเตอร์ สภาพสังคม และบริบทภายนอกได้แก่ การนำเสนอข่าวสารของสื่อในขณะนั้นจะมีความสัมพันธ์โดยตรงในการสร้างตัวบทที่นำมาเป็นกระตุกในการสนทนาบน Bulletin Board

สุกัญญา ตริทิเพนทร์ (2544) ศึกษาเรื่อง "วาทกรรมการสร้างความจริงเชิงรัฐศาสตร์กับนิติศาสตร์ของหนังสือพิมพ์ในคดีปกปิดทรัพย์สินของทักษิณ ชินวัตร" การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการนำเสนอคดีปกปิดทรัพย์สินของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ที่ปรากฏในรายงานข่าวและบทความของหนังสือพิมพ์รายวัน 4 ฉบับ คือ ประชาชาติธุรกิจ มติชน ไทยรัฐ และไทยโพสต์ นอกจากนี้ยังศึกษาวาทกรรมที่ใช้ในการเสนอข่าวดังกล่าว โดยดูว่ามีการให้ความชอบธรรมกับแนวทางด้านรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์อย่างไร และการเสนอวาทกรรมตามแนวคิดทั้งสองมีส่วนสะท้อนวัฒนธรรมการเมืองอย่างไรบ้าง

ด้านผลการวิจัยผู้วิจัยพบว่า รูปแบบที่ใช้นำเสนอคดีปกปิดทรัพย์สินของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตรมากที่สุดคือรูปแบบการรายงานข่าว การสร้างวาทกรรมของสื่อมวลชนเป็นผลมาจากปัจจัย 2 ประการคือปัจจัยภายในได้แก่ การทำงานด้านข่าว ความคิด ความเชื่อ ทศนคติและนโยบายของสถาบัน และปัจจัยภายนอกได้แก่ สังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ล้วนมีส่วนกำหนดวาทกรรมของสื่อมวลชนในการสร้างความจริงต่อการใช้วาทกรรมทางด้านนิติศาสตร์และรัฐศาสตร์ โดยสื่อมวลชนเลือกใช้วาทกรรมรัฐศาสตร์มากกว่านิติศาสตร์อันสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะการเมืองไทยที่สิ้นไหวสามารถเปลี่ยนแปลงไปกลับมาได้ ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า เมื่อวัฒนธรรมการเมืองของไทยมีลักษณะที่สิ้นไหวและให้ความชอบธรรมกับหลักรัฐศาสตร์มากกว่าหลักนิติศาสตร์แล้ว สื่อมวลชนซึ่งมีหน้าที่ผลิตวาทกรรมเพื่อสร้างความรู้และความจริงให้กับสังคมก็จะมีแนวโน้มเลือกผลิตซ้ำวาทกรรมรัฐศาสตร์ที่สอดคล้องกับสภาพวัฒนธรรมการเมืองไทย

อวยชัย สังสนา (2544) ศึกษาเรื่อง "วาทกรรมการสื่อความหมายของนิวัตติ กองเพียร นู๊ด คอลัมน์ในหนังสือพิมพ์รายวันและนิตยสารรายสัปดาห์ "มติชน" โดยมีวัตถุประสงค์ในการวิจัย 4 ประการคือ 1) สิ่งประกอบสร้างวาทกรรมของนิวัตติ กองเพียร ที่สะท้อนผ่านงานเขียนในคอลัมน์ทั้ง 2 คอลัมน์ได้แก่อะไรบ้าง 2) วาทกรรมของนิวัตติ กองเพียร ที่ปรากฏในพื้นที่สื่อมวลชนที่แตกต่างกันนำเสนอและสื่อความหมายแตกต่างกันอย่างไร 3) วาทกรรมของนิวัตติ กองเพียร สร้างคุณค่าให้กับ

ภาพนู้ดในทิศทางใด 4) วาทกรรมของนิวัตติ กองเพียร ถูกตีความหมายจากกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมอย่างไร โดยผู้วิจัยใช้แนวคิดเรื่องวาทกรรม, การวิเคราะห์วาทกรรม, ภาพเปลือย, ปีศาจปไตโดยในมุมมองสตรีนิยม และระบบการเข้ารหัส-ถอดรหัสมาเป็นแนวทางการวิเคราะห์

ผู้วิจัยสรุปผลการศึกษาดังนี้คือ 1) วาทกรรมการสื่อความหมายของ นิวัตติ กองเพียร ประกอบสร้างด้วยกรอบคิดเพศสภาพ, มุมมองทางศิลปะ, สถานภาพทางสังคม, ช่องทางการนำเสนอ, วัฒนธรรมและบรรทัดฐานสังคม 2) วาทกรรมที่นำเสนอในพื้นที่ต่างกันนำเสนอในประเด็นต่างกันในด้านความถี่ แต่ไม่มีความแตกต่างกันในด้านภาษาและการสื่อความหมาย 3) วาทกรรมสามารถสร้างคุณค่าให้กับภาพนู้ดดังนี้คือ การสร้างคุณค่าในเชิงศิลปะ, สร้างชื่อเสียงให้กับตัวนางแบบ, สร้างคุณค่าให้กับนิตยสารหรือสื่อสิ่งพิมพ์, สร้างชื่อเสียงให้กับผู้เขียนคอลัมน์และสร้างคุณค่าในประเด็นสิทธิเสรีภาพทางเพศ 4) การตีความหมายวาทกรรมของนิวัตติ กองเพียรจากกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมมีทิศทางที่สอดคล้องกับการสื่อความหมายวาทกรรมของนิวัตติ กองเพียร 5) วาทกรรมของนิวัตติ กองเพียร สะท้อนอุดมการณ์แบบปีศาจปไตโดยซึ่งมีส่วนกำหนดการตีความหมายวาทกรรมของผู้ถอดรหัสด้วย รวมทั้งแสดงการโต้ตอบทางวาทกรรมระหว่างผู้นำเสนอกับผู้ตีความด้วย

อ้อยทิพย์ สอดแสง (2544) ศึกษาเรื่อง "วิเคราะห์วาทกรรมกรณีอุบัติเหตุรังสีโคบอลต์ 60" ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวาทกรรมกรณีอุบัติเหตุรังสีโคบอลต์ 60 โดยวิเคราะห์จากกระบวนการในการสร้างอัตลักษณ์ (Identity) และความหมาย (Signification) ให้กับตัวบท (Text) และภาคปฏิบัติการวาทกรรม (Discursive Practices) ที่ส่งผลให้ตัวบทเด่นชัดตามบริบททางสังคมขณะนั้น ซึ่งมีรูปแบบของงานวิจัยเป็นการวิจัยในเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการวิจัยแบบวิเคราะห์เนื้อหา และการวิเคราะห์วาทกรรม รวมถึงการศึกษาจากเอกสาร กลุ่มตัวอย่างที่ใช้เป็นแหล่งข้อมูลประเภทเอกสารรวบรวมจากหนังสือพิมพ์ บทความและเอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับอุบัติเหตุรังสีโคบอลต์ 60 เป็นจำนวนทั้งสิ้น 217 ฉบับ และสัมภาษณ์บุคลากรจากกลุ่มสื่อ, สำนักงานพลังงานปรมาณูเพื่อสันติ, ผู้เสียหาย, บริษัท กมลสุโกศล อิเล็กทริก จำกัด และ NGOs รวม 8 คน

ผลการวิจัยพบว่า วาทกรรมสื่อนำเสนอด้วยการขยายตีกริชของความรุนแรง ใช้ภาษาที่เข้าใจหรือหวาด สร้างอารมณ์ความแตกตื่นหรือความเวทนาสงสารให้แก่สาธารณชน แต่ไม่ได้สร้างความตระหนักและเข้าใจในปัญหาหรือสถานการณ์ทางสิ่งแวดล้อมนั้นอย่างถ่องแท้ ประเด็นที่สื่อเสนอนำเสนอคือเรื่องความเดือดร้อนของประชาชนและการสูญเสียทรัพยากรธรรมชาตินำไปสู่ประเด็นของ

ความขัดแย้งของกลุ่มต่าง ๆ นอกจากนี้ในส่วนของการรับผิดชอบยังคงให้ผลทางบวกแก่ฝ่ายที่มีอำนาจต่อรองมากกว่า ขณะที่มาตรการเอาผิดยังขึ้นอยู่กับกระบวนการทางกฎหมาย ภาระจึงตกแก่ผู้เสียหาย เพราะยังคงไม่มีกลไกใดที่กำหนดให้รัฐต้องปฏิบัติการทันทีต่อเรื่องลักษณะนี้ เช่นเดียวกับที่ยังไม่มีแรงกดดันใดจะทำให้บริษัทเอกชนที่สร้างความเสียหายต่อสาธารณะต้องปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ทั้งนี้เพราะข้อจำกัดในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อมูลของทางราชการส่วนใหญ่ยังถูกกำหนดให้เป็นความลับ แม้ว่าจะไม่มีกฎหมายระบุไว้ชัดเจนในลักษณะที่กีดกันประชาชนจากการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร แต่ระเบียบปฏิบัติภายในของระบบราชการก็เป็นอุปสรรคสำคัญที่จำกัดสิทธิของสื่อมวลชนในการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารบางส่วนและสิทธิในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของประชาชนในสังคมไทยด้วย

อารียา ทวีศักดิ์สกุล (2544) ศึกษาเรื่อง "การวิเคราะห์เนื้อหาและรูปแบบรายการธรรมะทางโทรทัศน์ พ.ศ. 2542" การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์คือ เพื่อศึกษารูปแบบ เนื้อหา และหน้าที่ของรายการธรรมะทางโทรทัศน์ และเพื่อทราบถึงปัจจัยต่าง ๆ ในการผลิตรายการธรรมะทางโทรทัศน์ที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดรูปแบบ และเนื้อหารายการธรรมะทางโทรทัศน์ โดยทำการศึกษารายการธรรมะ 5 รายการคือ รายการชีวิตไม่สิ้นหวัง รายการพุทธประทีป รายการธรรมะวันอาทิตย์ รายการประทีปสองทางและรายการคติธรรมนำชีวิต

ส่วนผลการวิจัยพบว่า รายการธรรมะมีรูปแบบการนำเสนอที่คล้ายคลึงกัน โดยธรรมเนียมปฏิบัติของรายการคือเน้นที่การพูดคุยหรือการสนทนา การบรรยายหรือการสนทนาธรรมของพระสงฆ์ ส่วนการนำเสนอด้วยรูปแบบอื่น อาทิ สารคดี หรือละครเวทีนั้นเป็นเพียงส่วนเสริมเพื่อเพิ่มความน่าสนใจในรายการ รูปแบบเช่นนี้สอดคล้องกับเนื้อหาของรายการที่เน้นความสงบสุข ทำให้รายการมีจังหวะในการนำเสนอที่ช้าและไม่น่าสนใจ สำหรับเนื้อหาของรายการธรรมะเป็นการอธิบายความหลักธรรมคำสอนที่สามารถประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน รวมทั้งเรื่องราวหรือกิจกรรมต่าง ๆ ทางพุทธศาสนา โดยมีวาทกรรมทางพุทธศาสนาเป็นตัวกำหนด ทั้งวาทกรรมที่ดำเนินตามแนวของมหาเถรสมาคมและวาทกรรมแนวปฏิรูป ได้แก่ วาทกรรมแนวปฏิรูปที่เน้นด้านการปฏิบัติสมาธิภาวนา สำหรับหน้าที่ของรายการธรรมะ ประการแรกคือ เพื่อตอบสนองนโยบายของสถานีโทรทัศน์และกฎระเบียบของรัฐ ส่วนหน้าที่ประการที่สองคือ เพื่อสั่งสอนและแนะนำให้พุทธศาสนิกชนปฏิบัติตนเป็นคนดี โดยมีวาทกรรมกำกับอยู่ ควบคู่ไปกับการให้ความรู้หรือข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องราวหรือกิจกรรมทางพุทธศาสนา และหน้าที่ประการสุดท้ายซึ่งมีลักษณะแฝงเร้นคือหน้าที่ตอกย้ำความมั่นคงของสถาบันหลักทางสังคม

ส่วนปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดรูปแบบและเนื้อหาของรายการธรรมะได้แก่ มุมมองของผู้ผลิตที่มีต่อรายการธรรมะ และความสัมพันธ์ระหว่างผู้ผลิตและพระสงฆ์, ผู้สนับสนุนรายการ ทั้งสถานีโทรทัศน์ที่ผลิตรายการธรรมะเพื่อตอบสนองนโยบายของรัฐ และผู้อุปถัมภ์รายการอื่นในด้านทุนการผลิต, แนวคิด ความรู้ และความสามารถในการนำเสนอเนื้อหา ตลอดจนสถานภาพของพระสงฆ์ในสังคมไทย

จินนินัทส แสงมา (2545) ศึกษาเรื่อง "การวิเคราะห์วาทกรรมเรื่องเสรีภาพทางเพศในการตอบปัญหาทางเพศของสื่อมวลชนไทย" ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาประกอบด้วย 1) เพื่อค้นหาความหมายของวาทกรรมเรื่องเสรีภาพทางเพศในสื่อมวลชนไทย 2) เพื่อศึกษากระบวนการสร้างวาทกรรมเรื่องเสรีภาพทางเพศในสื่อมวลชนไทย และ 3) เพื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบเนื้อหาและรูปแบบของวาทกรรมเรื่องเสรีภาพทางเพศในสื่อมวลชนแต่ละประเภท โดยผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาการตอบปัญหาทางเพศในสื่อมวลชนไทย 5 สื่อซึ่งประกอบไปด้วย หนังสือพิมพ์, วิทยุ, นิตยสาร, โทรทัศน์ และอินเทอร์เน็ต ประกอบกับการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกผู้ผลิตสื่อ ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดเรื่องการวิเคราะห์วาทกรรม, ทฤษฎีการศึกษาสื่อมวลชนแนวสตรีนิยม, แนวคิดเรื่องเพศวิถี, และแนวคิดเรื่องคุณลักษณะของสื่อแต่ละประเภทมาเป็นกรอบในการวิเคราะห์

ผู้วิจัยได้สรุปผลการวิจัยโดยตอบคำถามตามวัตถุประสงค์ดังนี้คือ 1) ความหมายเรื่องเสรีภาพทางเพศของสื่อมวลชนไทยผู้วิจัยแบ่งออกเป็น 2 ประเด็นคือ การเป็นฝ่ายเริ่มต้นในการแสดงความสัมพันธ์ระหว่างเพศและการสำสอนทางเพศ ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ลักษณะคือ ลักษณะอนุรักษ, ลักษณะปฏิรูป, และลักษณะก้าวหน้า ซึ่งการสร้าง ความหมายดังกล่าวจะส่งผลต่อการสร้างอัตลักษณ์และความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงและผู้ชายในสังคมไทย 2) กระบวนการสร้างวาทกรรมเรื่องเสรีภาพทางเพศมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างปฏิบัติการทางวาทกรรม ซึ่งประกอบไปด้วย ผู้นำเสนอตัวบท, การคัดเลือกคำถาม, รูปแบบการสื่อสาร และกลุ่มเป้าหมาย กับปฏิบัติการทางสังคมวัฒนธรรม โดยการผลิตวาทกรรมบางส่วนในการตอบปัญหาทางเพศมีลักษณะสอดคล้องกับวาทกรรมกระแสหลัก ได้แก่ วาทกรรมในระบบสังคม-วัฒนธรรม วาทกรรมในระบบกฎหมาย และวาทกรรมในระบบศาสนาซึ่งสนับสนุนอุดมการณ์แบบผัวเดียวเมียเดียว ในขณะที่วาทกรรมบางส่วนมีความสอดคล้องกับวาทกรรมทวนกระแส คือวาทกรรมของกลุ่มสตรีนิยม 3) วาทกรรมเรื่องเสรีภาพทางเพศที่ปรากฏในแต่ละสื่อจะมีเนื้อหาที่คล้ายคลึงกันนั่นคือ ยังคงมีเนื้อหาในลักษณะการอนุรักษมากกว่าลักษณะความก้าวหน้าในเรื่องเสรีภาพทางเพศ ทั้งนี้เนื่องมาจากลักษณะของสังคมไทยที่ยึดเกณฑ์มาตรฐาน

ซ้อนในการประเมินพฤติกรรมระหว่างผู้หญิงและผู้ชาย แต่จะมีรูปแบบการนำเสนอเนื้อหาที่แตกต่างกันในแต่ละสื่อ อันเนื่องมาจากคุณลักษณะของสื่อที่มีความแตกต่างกัน

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจะนำการรายงานผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวาทกรรมของสื่อมวลชนมาใช้เป็นแนวทางในการทำการศึกษาครั้งนี้ คืองานของ วิไล จะทำให้ทราบถึงภาคปฏิบัติการของวาทกรรมในสื่อมวลชนซึ่งผู้วิจัยจะนำมาใช้ศึกษากับภาคปฏิบัติการทางวาทกรรมในรายการผู้หญิง ส่วนงานของ ดวงใจ สมภพ เพ็ญพรรณ สุกัญญา อวยชัย ผู้วิจัยจะนำมาใช้ศึกษาเพื่อเป็นกรอบในการวิเคราะห์ถึงลักษณะของกระบวนการสร้างวาทกรรมในสื่อมวลชน รวมทั้งเพื่อทราบว่าในส่วนของตัวเองและตัวบริบทนั้นมีความสัมพันธ์กันอย่างไรในกระบวนการสร้างวาทกรรม งานของจกกลณี และอารีญา ผู้วิจัยจะนำมาใช้เป็นแนวทางเพื่อทราบถึงการให้ความหมายต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งของสังคมว่ามีความเกี่ยวข้องกับผูกพันและเชื่อมโยงกับสิ่งใดหรือสถาบันใดในสังคมบ้าง ซึ่งจะทำให้ผู้วิจัยทราบว่าแท้ที่จริงแล้วใครหรือสถาบันใดมีอำนาจอย่างแท้จริงในการกำหนดความหมาย และความหมายที่ถูกกำหนดออกมานั้นเป็นไปในทางใด และเป็นอย่างไร และงานของอ้อยทิพย์ และจินฉัตรผู้วิจัยจะนำมาใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์เกี่ยวกับการสร้างความหมาย และกระบวนการสร้างวาทกรรมของสื่อมวลชน โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับกระบวนการสร้างวาทกรรมในสื่อมวลชนว่าประกอบด้วยอะไรบ้าง

- งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเนื้อหารายการโทรทัศน์สำหรับสตรี

พิมพ์ประภา ไชยมาลา (2545) ศึกษาเรื่อง "บทบาทของรายการโทรทัศน์สำหรับสตรีกับการพัฒนาสตรีไทย" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการนำเสนอเนื้อหาที่สัมพันธ์กับการพัฒนาสตรี ภาพสะท้อนบทบาทสตรีของรายการโทรทัศน์สำหรับสตรีในปัจจุบัน รวมทั้งการรับรู้และการนำไปใช้ของผู้ชมรายการโทรทัศน์สำหรับสตรีในเขตกรุงเทพมหานคร ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา รายการประกอบกับการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกผู้ผลิตรายการ รวมทั้งสัมภาษณ์ผู้ชมรายการจำนวน 30 คน โดยการวิเคราะห์ข้อมูลอยู่ภายใต้แนวคิดเรื่องการพัฒนาสตรี, ทฤษฎีการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจจากสื่อ

ด้านผลการวิจัยสรุปว่า เนื้อหารายการโทรทัศน์สำหรับสตรีในปัจจุบันนำเสนอเนื้อหาในเรื่องส่วนตัวของสตรีและเรื่องความเป็นไปในสังคมซึ่งล้วนเป็นเรื่องเบา ๆ ทั้งสิ้น นอกจากนี้ในส่วนของเนื้อหาที่สัมพันธ์กับการพัฒนาสตรีพบว่าเนื้อหาส่งเสริมการพัฒนาสตรีในระดับตนเองมากที่สุด รองลงมาคือการพัฒนาในระดับโลกภายนอกและการพัฒนาครอบครัวเป็นลำดับสุดท้าย ด้านภาพสะท้อน

สตรีในภาพลักษณ์ใหม่คือการทำงานมีมากที่สุด รองลงมาคือภาพลักษณ์ผสมคือการทำงานแม่บ้านพร้อมกันเป็นผู้หญิงทำงานไปด้วยและภาพลักษณ์เดิมคือในลักษณะการเป็นแม่และเมียซึ่งแทบจะไม่ปรากฏเนื้อหาดังกล่าวเลย ด้านการรับรู้ประโยชน์และความพึงพอใจของสตรีพบว่ากลุ่มที่เป็นผู้หญิงทำงานรับรู้และนำเนื้อหาเรื่องสุขภาพความงามไปใช้ประโยชน์มากที่สุด ส่วนกลุ่มแม่บ้านก็รับรู้เรื่องสุขภาพและความงามมากที่สุดเช่นกันแต่กลับมีการนำเรื่องการดูแลบ้านและงานครัวไปใช้มากกว่าซึ่งเป็นไปตามบริบทสังคมของสตรี ในเรื่องความพึงพอใจพบว่าผู้ชมสตรีมีความพึงพอใจเนื้อหาพอสมควร

อย่างไรก็ดี จากงานวิจัยของพิมพ์ประภาที่ทำการศึกษารื่องเนื้อหารายการโทรทัศน์สำหรับสตรีนั้น ผู้วิจัยจะนำมาใช้ในการพิจารณาในส่วนของรูปแบบและเนื้อหาการนำเสนอโดยรวมของรายการโทรทัศน์สำหรับสตรี เพื่อนำมาใช้วิเคราะห์และเปรียบเทียบรายละเอียดรูปแบบและลักษณะเนื้อหารายการโทรทัศน์สำหรับสตรีที่ผู้วิจัยได้เลือกมาศึกษาต่อไป

- งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องรูปร่างของสตรี

อังครศ นุญทองล้วน (2539) ได้ศึกษาเรื่อง "กระบวนการเปลี่ยนแปลงภาพลักษณ์ความงามทางสรีระของผู้หญิงในสังคมไทย: ศึกษาเฉพาะกรณีการประกวดนางสาวไทย" การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการเปลี่ยนแปลงภาพลักษณ์ความงามทางสรีระของผู้หญิงในสังคมไทย อิทธิพลของนางสาวไทยที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภาพลักษณ์ความงามทางสรีระของผู้หญิงในสังคมไทย และผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงภาพลักษณ์ความงามของผู้หญิงในสังคมไทย โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการประกวดนางสาวไทย ได้แก่ คณะกรรมการตัดสินการประกวด ผู้ส่งนางงามเข้าประกวด และนางสาวไทย

ผลการวิจัยพบว่า ภาพลักษณ์ความงามทางสรีระของผู้หญิงในสังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยของการประกวดนางสาวไทยตามนโยบายประกวดนางงามเพื่อความบันเทิงในงานวันฉลองรัฐธรรมนูญในยุคแรก (ปี 2477 – 2479) ความงามทางสรีระของนางสาวไทยยุคที่ 2 (ปี 2507 – 2515) เปลี่ยนแปลงไปตามนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวที่มีการติดต่อทางการค้ากับต่างประเทศ ความงามทางสรีระของนางสาวไทยยุคหลัง (ปี 2527 – 2537) มีการเปลี่ยนแปลงไปตามการเติบโตทางธุรกิจที่มุ่งเน้นให้นางสาวไทยมีความงามที่ได้มาตรฐานอย่างสากล ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภาพลักษณ์ความงามทางสรีระของผู้หญิงในสังคมไทยมี 2 ส่วน คือ (1) ปัจจัยเกี่ยวกับ

มาตรฐานความงามในการประกวดนางสาวไทย ซึ่งประกอบด้วยมาตรฐานความงามในการประกวดนางสาวไทยในอดีตและปัจจุบัน การถ่ายทอดกิจกรรมการประกวดนางสาวไทยและการขยายตัวของการประกวดนางงามไปสู่ภูมิภาค (2) ปัจจัยที่ไม่เกี่ยวข้องกับการประกวดนางสาวไทยโดยตรง ทั้งนี้พบว่ามาตรฐานความงามทางสังคมประกอบด้วย การกำหนดมาตรฐานความงามโดยบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการประกวดนางสาวไทย กลุ่มของบุคคลทั่วไป กลุ่มที่กำหนดมาตรฐานการตัดเย็บเสื้อผ้าและปัจจัยอื่น ๆ ได้แก่ การโฆษณาสินค้าทางสื่อมวลชน ซึ่งผลกระทบที่เกิดขึ้นทำให้เกิดการแข่งขันทางธุรกิจที่ใช้ความงามทางเรือนร่างของผู้หญิงเป็นจุดขายสินค้า ผู้หญิงถูกปลูกฝังเรื่องความงามในเชิงอุดมคติที่ว่าผู้หญิงที่สวยงามต้องมีสัดส่วนมาตรฐานและสามารถเปิดเผยสรีระของตนเองได้ สิ่งเหล่านี้ทำให้สังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงความคิดเรื่องคุณค่าความงามของผู้หญิงในระยะยาวได้

พรวิดี สัทธาดำรงค์ (2544) ทำรายงานการศึกษาเรื่อง "เสียงของผู้หญิงอ้วนในพื้นที่สาธารณะ" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษานิยามของคำว่า "อ้วน" รวมทั้งการวิเคราะห์เนื้อหาของนิยามดังกล่าว โดยวิเคราะห์จากสื่อโฆษณาต่าง ๆ ทั้งจากสื่อสิ่งพิมพ์ และสื่อกระจายเสียงรวมทั้งทำการสัมภาษณ์กลุ่มผู้หญิง โดยทำการวิเคราะห์ภายใต้แนวคิดของระบบปีตาธิปไตย และทฤษฎีสตรีนิยมสื่อสารมวลชน

ผลการศึกษาปรากฏว่า การนิยามความหมายของความอ้วนนั้นอยู่ในรูปแบบของการให้ความหมายในเชิงลบมากกว่าเชิงบวก ซึ่งการนิยามในเชิงลบนั้นเป็นไปในลักษณะเหมารวม (Stereotype) รวมถึงการพยายามตอกย้ำภาพลักษณ์และอัตลักษณ์ (Identity) ของคนอ้วน เช่น ความอ้วนหมายถึง ความไม่สวยงาม, ความอึดอัด, การเคลื่อนไหวที่ไม่คล่องตัว

ส่วนการให้คำนิยามในเชิงบวกนั้นผู้วิจัยอธิบายว่าเป็นการให้ความหมายที่ลดทอนความเป็นมนุษย์ (Dehuman) เป็นต้นว่า ความอ้วนหมายถึง การเป็นคนที่มีความอึดอัด น่ารัก และดูอบอุ่น ซึ่งถ้ามองในระดับลึกแล้วยังคงมองเห็นว่าความอ้วนเป็นเหมือนตุ๊กตาดาวที่มีตัวใหญ่ น่ารัก และรู้สึกอบอุ่นเวลาทอด ซึ่งเป็นลักษณะของ "การไม่มีความเป็นมนุษย์" นั่นเอง

ธนาวรรณ อยู่ประยงค์ (2545) เขียนรายงานการศึกษาเรื่อง "แม่ เมีย: อำนาจ หน้าที และกระบวนการในการให้ความหมายความสุข" ผลการศึกษาพบว่า ความหมายเรื่องความสุขของ

ผู้หญิงที่ถูกกำหนดขึ้นมาจากคนกลุ่มหนึ่งในสังคมแล้วนำความสุขที่กำหนดขึ้นมาสร้างเป็นมาตรฐานความต้องการของกลุ่มดังกล่าว

ช่วงก่อนสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม บทบาทและหน้าที่ของผู้หญิงในยุคศักดินาเป็นบทบาทที่มุ่งเน้นในเรื่องหน้าที่ความเป็นเมีย ภาพความสุขของผู้หญิงที่ปรากฏและพบในเอกสารจึงเป็นภาพความสุขที่เป็นไปตามความต้องการของเจ้านาย ผู้หญิงสวยจึงเป็นผู้หญิงที่ต้องบำรุงรักษาตนเองให้มีความอวบอืด มีความเต่งตึงของผิวหนัง เพื่อสนองตอบต่อความต้องการของเจ้านายเป็นหลัก

เมื่อมาถึงสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ภาพลักษณะความสุขของผู้หญิงด้านหนึ่งเป็นภาพลักษณะที่ได้อิทธิพลความคิดมาจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 6) ที่ทรงเปรียบผู้หญิงเหมือนดอกไม้ ภาพลักษณะของผู้หญิงที่ออกมาในช่วงนี้จึงเป็นภาพความสุขของผู้หญิงที่เป็นเสมือน "ดอกไม้ของชาติ" และในยุคสมัยนี้เอง รัฐเป็นผู้ต้องการให้ผู้หญิงเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองเพื่อสนับสนุนและให้กำลังใจอยู่เบื้องหลังแก่สามี จึงมุ่งเน้นและให้ความสำคัญต่อครอบครัวด้วยเช่นกัน โดยเห็นว่าครอบครัวเป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างชาติให้เจริญรุ่งเรือง ภาพลักษณะของผู้หญิงในช่วงนี้จึงเป็นภาพลักษณะที่เน้นทั้งบทบาทของเมียและแม่ในเวลาเดียวกัน ความสุขของผู้หญิงจึงเป็นความสุขที่ถูกเน้นให้สอดคล้องกับบทบาทของผู้หญิงในการเป็นทั้ง "ดอกไม้ของชาติ" และเป็น "แม่พิมพ์ของชาติ" ไปพร้อม ๆ กัน ผู้หญิงที่ปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างดีนั้นจึงเป็นผู้ที่มีความพร้อมทั้งในด้านบทบาทและหน้าที่ เพราะในเวลาที่มีความเจริญของชาติเป็นส่วนหนึ่งที่มาจากผู้หญิง ผู้หญิงกลายเป็นหน่วยหนึ่งที่สำคัญในการช่วยส่งเสริมให้การปกครองของประเทศชาติเจริญขึ้นได้ รัฐจึงเข้ามาจัดการและให้ความหมายความงามของผู้หญิงทั้งในเรื่องหน้าที่ของการเป็นเมียและแม่ที่ดี

เมื่อมาถึงความเปลี่ยนแปลงในอีกช่วงหนึ่งคือ พ.ศ. 2516 – 2524 ความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญของเรื่องความสุขเป็นความเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากกลุ่มธุรกิจเป็นหลัก โดยเข้ามาจัดการและให้ความหมายความสุขของผู้หญิงให้กว้างขึ้น ในสมัยนี้เองที่กลุ่มธุรกิจความงามเริ่มเข้ามามีบทบาทในการให้คำนิยามความสุขของผู้หญิง การเกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านกายส่งผลให้เกิดการขยายตัวของธุรกิจด้านต่าง ๆ ที่เข้ามาให้ความหมายความสุข ตลอดจนการใช้ผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ความสุขในยุคนี้จึงเป็นความสุขที่ไม่สอดคล้องกับบทบาทและหน้าที่ของผู้หญิงในการเป็นเมียและแม่ที่ดี จึงเป็นความสุขที่แตกต่างจากยุคสมัยแรก เพราะความสุขของผู้หญิงในยุคนี้เป็นความสุขที่มีลักษณะเฉพาะบุคคล เป็นความสุขที่สามารถแสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของผู้หญิงแต่ละคนที่มีความ

สวดตามแบบฉบับของตนเอง การเน้นความสวดเฉพาะตัวเช่นนี้ทำให้ต้องเสริมความงามด้วยวิธีใหม่ ๆ เทคนิคใหม่ ๆ และต้องให้แปลกตาอยู่เรื่อย ๆ ดังนั้น จึงทำให้ผู้หญิงต้องลงทุนไปในการเสริมความงาม ส่งผลให้ผู้หญิงลงทุนไปในการเสริมสร้างความสวยงามมากกว่าการใส่ใจกับการเสริมสร้างสติปัญญาและความสัมพันธ์ที่ดีด้วยการหาความรู้ และทำประโยชน์ให้แก่ส่วนรวมอย่างจริงจัง ทั้งนี้ ผู้ศึกษาได้สรุปว่า ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจซึ่งทำให้ธุรกิจนำเข้าสินค้าจากต่างประเทศและอุตสาหกรรมภายในประเทศขยายตัว กลุ่มทุนที่แสวงหาผลประโยชน์จากการนำเข้าเครื่องสำอาง เครื่องแต่งกาย เครื่องประดับและอุตสาหกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความสวยงามได้เข้ามากำหนดมาตรฐานใหม่ ๆ เพื่อขยายตลาด ผู้หญิงที่ได้รับอิทธิพลจากการนิยามความหมายของรัฐและกลุ่มทุนจึงตกอยู่ในความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ผู้หญิงได้รับผลกระทบเป็นอย่างมากทีเดียว

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงได้นำรายงานการศึกษาของพรวดีที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์ถึงความหมายหรือนิยามของ "ความอ้วน" ที่ปรากฏในสื่อโฆษณามาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาในส่วนของ การให้ความหมายในเรื่องความอ้วนความผอมที่ปรากฏในรายการโทรทัศน์สำหรับสตรี ซึ่งจะมีความแตกต่างจากงานของพรวดีในประเด็นของเนื้อหา เพราะพรวดีเน้นไปที่โฆษณา ส่วนผู้วิจัยมุ่งศึกษาที่ กระบวนการสื่อสารของผู้ส่งสารว่ามีบริบทแวดล้อมใดบ้างที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับกระบวนการสร้างความหมายซึ่งจะเน้นไปที่ส่วนของเบื้องหลังแนวคิดของการผลิตรายการ ส่วนงานของ ธนาวรรณ และ อังศุเรศ ผู้วิจัยจะนำมาใช้เป็นแนวทางเพื่อทราบถึงการให้คุณค่าหรือมาตรฐานต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งของ สังคมว่ามีความเกี่ยวข้อง ผูกพัน และเชื่อมโยงกับสิ่งใดบ้าง อันจะเป็นการทำให้ผู้วิจัยได้เข้าใจถึงการสร้างความหมายของสื่อมวลชนต่อวาทกรรมเรื่องความอ้วนความผอมได้ชัดเจน และลึกซึ้งยิ่งขึ้น